

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra hudební výchovy



**Hra jako motivační prvek v hudebních činnostech dětí
předškolního věku**

**The play as a motivational component in the musical activities
of preschool age children**

Vedoucí bakalářské práce: doc. PaedDr. Hana Váňová, CSc.

Autor bakalářské práce: Karolína Fenclová

Oponent práce: Mgr. Jaroslava Lojdová

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

Forma studia: kombinovaná

Bakalářská práce dokončena: duben 2014

Anotace:

Bakalářská práce se ve své teoretické části zabývá specifikou hudebních činností dětí předškolního věku, dětí v mateřské škole. Shrnuje poznatky o důležitosti motivace dítěte k vyvolání jeho hudební aktivity, která je podmínkou hudebních činností. Jako významný prostředek k aktivizaci dítěte zkoumá hru, činnost, která plní v životě předškolního dítěte hlavní roli.

V praktické části práce budou vyhodnoceny poznatky získané aplikací některých her jako motivačního prvku v hudebních činnostech dětí v mateřské škole. Budou zde vyhodnoceny reakce dětí a jejich tvořivý projev.

Klíčová slova:

Předškolní věk; dětská hra; motivace; hudba; hudební tvořivost; hudební činnosti

Annotation:

This composition is in theoretical part about specific music activities of children in preschool age, in nursery school. Composition summarize knowledge about important of child motivation to evocation its music activity. Music activity is condition of music activities. Child play is study here as a very important thing for child activation because play has main part in life oh children in preschool age.

Achieved knowledge from some play as a motivation component in music activities will be evaluated in practical part of composition. There will be evaluated reactions and creative show of children in this part.

Key words:

Pre-school age; child's play; motivation; music; musical creativity; musical activities

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Hra jako motivační prvek v hudebních činnostech dětí předškolního věku vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....

.....

Karolína Fenclová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. PaedDr. Haně Váňové, CSc. za odborné vedení mé bakalářské práce, za rady, které mi během jejího zpracování poskytla.

Obsah

Úvod	7
1 Charakteristika dítěte předškolního věku	9
1.1 Charakteristika dítěte předškolního věku z hlediska hudebnosti	12
2 Hra jako základní činnost dítěte předškolního věku	13
2.1 Teorie hry	15
2.2 Rozdělení dětských her	16
2.3 Dětská tvořivá hra	17
3 Funkce hudby ve vývoji dítěte předškolního věku	20
3.1 Hudební výchova v mateřské škole v systému komplexní estetické výchovy	20
3.2 Hudební činnosti	22
3.3 Hudební tvořivost	25
3.3.1 Zásady pro podporu tvořivého myšlení	27
3.3.2 Hudební schopnosti ve vztahu k hudební tvořivosti	28
4 Motivace hrou k hudebním činnostem	29
5 Vlastní výzkum	31
5.1 Předmět, cíle výzkumu, pracovní hypotézy	31
5.2 Metody výzkumu a jeho organizace	31
5.2.1 Charakteristika výzkumného vzorku	32
5.3 Výzkumný projekt	33
5.3.1 Poslechové činnosti (běžná vyučovací jednotka)	33
5.3.2 Hudebně pohybové činnosti (běžná vyučovací jednotka)	35
5.3.3 Pěvecké činnosti (běžná vyučovací jednotka)	37
5.3.4 Instrumentální činnosti (běžná vyučovací jednotka)	39
5.3.5 Poslechové činnosti (jednotka s herní situací)	40
5.3.6 Hudebně pohybové činnosti (jednotka s herní situací)	43

5.3.7 Pěvecké činnosti (jednotka s herní situací).....	44
5.3.8 Instrumentální činnosti (jednotka s herní situací).....	46
6 Analýza a interpretace výsledků	48
6.1 Vyhodnocení experimentu.....	48
6.2 Vyhodnocení pracovních hypotéz	54
6.3 Závěry z výzkumu	56
6.4 Metodické závěry do praxe.....	57
Závěr	58
Použitá literatura	59
Přílohy.....	62

Úvod

Předškolní období je dnes považováno za nesmírně důležitou etapu ve vývoji jedince. Je to doba plná aktivit pramenících z velkého zájmu o okolní svět. Bývá označována za období hry, protože aktivita dítěte se během této doby projevuje nejvíce v herních činnostech. Jak již píše Jan Amos Komenský ve svém Informatoriu školy mateřské, je hra pro děti předškolního věku hlavní činností, kterou by se měly zabývat. Hra se v tomto období stává hlavní, nejpřirozenější a vůdčí činností, která se liší od ostatní práce a učení. Má pro dítě předškolního věku řadu důležitých významů, jako jsou význam poznávací, procvičovací, emocionální, pohybový, motivační, tvořivostní, fantazijní, sociální apod. Hra vede v tomto věku k osvojení dovedností potřebných pro další život. Hry motivované, např. učitelkou v mateřské škole, pomáhají zdokonalovat soustředění, pozornost, je možné pomocí nich vtáhnout dítě do námi zamýšlené činnosti, a to i činnosti hudební.

Hudba je velice důležitá pro duši každého člověka, protože v něm vyvolává city a prožitky, které projevují již děti předškolního věku. Asi v polovině třetího roku se u dětí začíná objevovat spontánní zpěv, vyjadřující jejich city a nálady. Tento jednoduchý zpěv je u dítěte často podněten oblíbenou hračkou. Té dítě zpívá svou melodii nebo svou písní doprovází samotnou hru s ní. Tento počáteční dětský hudební projev bychom my učitelky mateřské školy – a samozřejmě i rodiče – měli co nejvíce podporovat a vést tím správným směrem.

Jako učitelka mateřské školy bych chtěla rozvoj hudebnosti a celkový vztah k hudbě u předškolních dětí co nejvíce podpořit a pomocí hudby působit na jejich celkový harmonický vývoj. V bakalářské práci se proto věnuji hudebním činnostem (pěveckým, poslechovým, hudebně pohybovým, instrumentálním), které s dětmi realizuji v praktické části. Mým cílem je děti co nejvíce motivovat k tvořivým projevům v těchto činnostech. Jako motivační prvek jsem si vybrala hru, hlavní a důležitou činnost dítěte předškolního věku.

K realizaci praktické části bakalářské práce jsem si zvolila mateřskou školu, kde pracuji jako učitelka druhým rokem. Složení mé třídy není úplně ideální, převažují děti tříleté, máme také dítě integrované, dvě děti dvouleté, chlapce s hyperaktivitou a chlapce s myopatií. I přesto bych ráda s touto třídou provedla experiment, který by

rozvíjel dětskou fantazii, hudebnost a vyvolal u dětí estetické zážitky, které by v nich probudily kladný vztah k hudbě.

V teoretické části práce se zabývám problematikou předškolního věku, charakterizuji dítě z hlediska hudebnosti, popisuji dětskou hru (její význam pro dítě, její znaky, tvořivou hru, možnosti motivace hrou), hudební výchovu dětí v mateřské škole (jednotlivé hudební činnosti a hudební tvořivost), definuji základní pojmy spojené s touto problematikou.

Praktickou část tvoří experiment, vycházející z dětem známé pohádky, který klade důraz na hudebně tvořivé činnosti. K těmto činnostem jsou děti motivovány hrami. Ve výzkumné části sleduji tvořivé projevy dětí ve vybraných hudebních činnostech, a to nejprve v běžné vyučovací jednotce (jako motivace k činnostem slouží vyprávění, obrázek), poté po motivaci hrou.

Mým hlavním cílem je nejen děti inspirovat a motivovat k hudebně tvořivým projevům v hudebních činnostech, ale také u nich podpořit celkový zájem o hudbu a přispět tím k radostným zážitkům, které se přímo transformují do tělesného zdraví a pohody.

1 Charakteristika dítěte předškolního věku

Označení předškolní věk není jasně vymezené období ve věku jedince. Nejčastěji se tímto pojmem označuje období docházky do mateřské školy, tj. období mezi třetím až šestým (sedmým) rokem života dítěte. Někdo však pod tímto pojmem rozumí jen poslední rok docházky do mateřské školy nebo naopak celé období od narození jedince po nástup na základní školu. Ve své bakalářské práci označuji tímto pojmem věk dětí, které dochází do mateřské školy, tedy od tří do šesti (sedmi) let. Jedná se o období, ve kterém dítě dosahuje výrazného pokroku především v oblasti myšlení, paměti a koncentrace pozornosti. Důležitý je také pokrok v celkovém motorickém vývoji, v koordinaci tělesných pohybů. Na konci předškolního období dítě dosahuje psychické, sociální a tělesné zralosti, která je nezbytná pro vstup do školy a pro celý další vývoj.

Dítě předškolního věku vnímá okolní svět spíše globálně. Důležitá je u něho přítomnost fantazie – obrazotvornosti a představivosti, které mu umožňují utvářet si svět podle svých vlastních představ, aby pro něho byl srozumitelný a přijatelný. Fantazie a představivost se projevují v dětských hrách, kresbě nebo v zálibě v pohádkách. *„Obrazotvornost normálních dětí je neotřelá, není svazována konvenčními „logickými“ stereotypy, má bohaté, překvapivé kombinační schopnosti a dětskou logiku. Ty způsobují vnější bohatost dětské fantazie, dané mezemi rozvoje dítěte a vyplývají často z nedostatku kritických soudů.“¹*

Kolem třetího roku se zdokonaluje řečový projev i přesnost pěvecké reprodukce, a to vlivem rozvinutější analyticko – syntetické činnosti mozku a upevňující se nervově svalové koordinace.²

Pro práci s dítětem předškolního věku je nutné mít stále na zřeteli základní psychické znaky, kterými je předškolní věk ovlivněn. Mezi tyto znaky patří podle Kodejšky:^{3,4}

¹ MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. 3. vydání. Praha: NIPOS, 2011, s. 15.

² SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN, 1990.

³ KODEJŠKA, M. *Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2002.

⁴ KODEJŠKA, M. Již v předškolním věku utvářejme hudbou cit a smysl pro krásu. *Poradce ředitelky mateřské školy*, 2013, roč. 2, č. 8

- eidetismus;
- prezentismus;
- topismus;
- egocentrismus;
- zosobňující dynamismus;
- labilita chování;
- Synkretismus.

Uvedené psychické znaky ovlivňují smyslové poznání, vůli i citové zrání dítěte v předškolním věku. To si pozvolna osvojuje společenské zkušenosti tak, že se seznamuje s uměním, které je výsledkem lidských schopností, dovedností, společenských zkušeností a norem chování.

Eidetismus je schopnost člověka vytvořit si velmi živě obraz něčeho, co právě viděl nebo slyšel. Je obecnou vlastností představivosti v dětství a může se stát i vlastností trvalou. Projevuje se tím, že pro dítě neexistuje téměř podstatný rozdíl mezi zrakovou představou a původním vjemem. V praxi to znamená, že si dítě může velmi zřetelně vybavit např. celé obrázkové knížky, dokáže přesně vyprávět pohádky, zapamatuje si písně v rytmickomelodickém komplexu aj.

V rámci prezentismu dítě neprojevuje žádný vztah k budoucnosti nebo k minulosti, uznává pouze přítomnost. Asi ve čtyřech letech se začíná tento znak rozrušovat a před koncem čtvrtého roku mizí působením záměrné výchovy, neboť dítě už chápe pojmy včera – dnes – zítra. Před vstupem do školy užívá i pojmů, jako například nejprve, potom.

Topismus se projevuje uznáním prostoru, ve kterém dítě žije a vyrůstá. Podmiňuje ho malá zkušenost, která je velmi typická pro nejtělejší věk. Jeho rozrušení podporujeme vycházkami a různým cestováním na kratší i delší vzdálenosti.

Egocentrismus existuje důsledkem komplexního nazírání na svět. Dítě je přesvědčeno, že vše na světě mu má sloužit, že vše pracuje a existuje pro něj. Proto se zpočátku nerado dělí s ostatními dětmi o hračky, jídlo, o rodičovskou péči nebo s nechtí přijímá dílčí role. Citlivá kolektivní hra, do které se dítě dostává po vstupu do mateřské školy, začíná tento znak rozrušovat a dítě se učí spolupracovat a přizpůsobovat

se ostatním. „*Egocentrické tendence ustupují od tří, čtyř let objektivnějšímu nazírání na okolní svět a větší družnosti vzhledem k dětem stejného věku.*“⁵

Zosobňující dynamismus představuje snahu dítěte oživit všechno kolem sebe. Výborně se dokáže ztotožnit s úlohou postav, které vystupují v pohádkách. „*Právě tak jako u zvířat je dynamismus důležitým vysvětlením pro fantastiku hry. Bez jeho uplatnění bychom nepochopili vážnost, s jakou se dítě oddává svým činnostem, v nichž věci jsou přeměňovány v jiné věci, ve zvířata nebo v lidi.*“⁶

Synkretismus je znak, jehož prostřednictvím dítě předškolního věku vnímá svět celkově a nerozčleněně, nedokáže vnímaný celek detailně analyzovat. „*Každý pokus o izolaci prvků z útvarů je v rozporu se základním zaměřením dítěte.*“⁷ Dovednosti dítěte se snáze rozvíjí v prostředí bohatém na sensorické podněty, které vycházejí z komplexního a pro dítě přirozeného prostředí (vždy se snažíme vše přiblížit světu dítěte). Dle Kodejšky a Váňové⁸ se synkretismus snáze překonává v souvislosti s hudební činností, při níž dochází k analýze vlastností a funkcí hudebního projevu. Prostřednictvím senzomotorické činnosti získávají děti vhled do hudební struktury. Vytvářejí si k provádění hudební činnosti i odpovídající emocionální vztah. Postupně si začínají uvědomovat vzájemnou souvislost, která existuje mezi jednotlivými hudebními činnostmi. Z výše uvedeného vyplývá význam praktické činnosti nejenom v rozrušování synkretického chápání hudebních tvarů, ale i v celkovém rozvoji osobnosti dítěte.

Dále nesmíme zapomenout na to, že předškolní období je dobou nejen neutuchající aktivity duševní, ale i aktivity tělesné. Dítě předškolního věku je plné energie, chvíli se nezastaví, stále hledá novou a novou činnost. Pohyb je pro něj jednou ze základních biologických potřeb, je prostředkem seznamování se se svým tělem i s okolním prostředím.

Dítě ve věku od tří do šesti (sedmi) let dosáhne za toto časové období významného pokroku v celkovém tělesném i psychickém vývoji. Jeho myšlení přechází ze symbolického k názorovému, avšak zatím nedokáže myslet logicky. Výše uvedené znaky představují sice jistá omezení, ale i velký krok vpřed, který nám otevírá nejen

⁵ PŘÍHODA, V. *Problematika předškolní výchovy*. 1. vydání. Praha: SPN, 1966, s. 81.

⁶ PŘÍHODA, V. *Problematika předškolní výchovy*. 1. vydání. Praha: SPN, 1966, s. 83.

⁷ PŘÍHODA, V. *Problematika předškolní výchovy*. 1. vydání. Praha: SPN, 1966, s. 70.

⁸ KODEJŠKA, M.; VÁŇOVÁ H. *Hudební výchova dětí předškolního věku I. Hudební schopnosti*. 1. vydání. Praha: SPN, 1989.

nové možnosti pro výchovné působení, ale i možnosti pro hru a zábavu. Žádný pokrok se však nesmí přecenit. To by znamenalo, že jsme specifická omezení předškolního věku nepochopili a přetížením dítěte bychom mohli negativně ovlivnit jeho další vývoj.

1.1 Charakteristika dítěte předškolního věku z hlediska hudebnosti

Téměř každé dítě má předpoklady k tomu, aby si vytvořilo určitý vztah k hudbě a aby si osvojilo jisté hudební dovednosti. Jedná se o vztah, který je spojený s určitou úrovní hudebních schopností a který nazýváme hudebností⁹. Přesná definice pojmu hudebnost však nebyla dosud stanovena, proto existuje několik dalších vysvětlení tohoto pojmu. Např. Sedlák a Váňová¹⁰ uvádějí, že z hlediska pedagogických dimenzí chápeme hudebnost jako: „*Souhrn všech hudebních předpokladů (schopností a dovedností dítěte), zajišťujících komunikaci s hudbou (rozličné hudební činnosti). Prostřednictvím rozmanitého komplexu hudebních činností je do hudebních aktivit vtahováno každé dítě podle rozvojového stavu svých hudebních schopností a dovedností.*“ V jiné publikaci definuje Sedlák¹¹ pojem hudebnost takto: „*Hudebnost chápeme jako psychologickou kategorii umožňující adekvátní hudební aktivitu a mnohotvárné vztahy člověka k hudbě. Je integrací základních hudebních schopností, umožňující hudební činnosti. Projevuje se též v hudebních sklonech, zájmech a potřebách. Jejím neopomenutelným rysem je emocionální a estetická citlivost k hudbě a jejím výstavbovým prvkům a chápání hudebního obsahu.*“

Z předchozích řádek je zřejmé, že hudebnost představuje vztah člověka k hudbě. Jde o specifickou vlastnost osobnosti, která v sobě integruje všechny hudební schopnosti a dovednosti dítěte, jako i emocionální prožitek při vnímání hudby a schopnosti tvořivého osvojování hudby. Hudebnost se také někdy označuje slovem muzikálnost. Jedná se o pojem, pod kterým si většina lidí představí muzikální osobnost, tedy člověka, který umí zpívat, hrát na hudební nástroj, tancovat – člověka, který rozumí hudbě a aktivně se jí věnuje.

⁹ ZEŽULA, J. Soubor hudebních činností. In Zežula, J.; Janovská, O. *Hudební výchova v mateřské škole*. 2. vydání. Praha: SPN, 1990.

¹⁰ SEDLÁK, F.; VÁŇOVÁ, H. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2013, s. 86.

¹¹ SEDLÁK, F.; *Úvod do psychologie hudby*. 1. vydání. Praha: SPN, 1981, s. 64.

Hudebnost dítěte se může utvářet již v prenatálním období, a to např. při zpěvu matky nebo při poslechu hudby matkou. Pokud je hudba pro matku příjemná, vnímá ji i plod. Po narození je vývoj hudebnosti ovlivněn zejména vnějšími vlivy okolního prostředí a výchovným působením rodiny a institucionálního zařízení, které dítě navštěvuje. Největší vliv na první hudební projevy dítěte má ale beze sporu rodina, zejména matka a její zpěv. Každé dítě má pro hudbu určité vrozené či dědičné dispozice, které je třeba vhodným způsobem rozvíjet. Musíme dítěti k jejich rozvoji poskytnout dostatek vhodných podnětů.

U dítěte předškolního věku ovlivňuje rozvoj hudebních schopností a získávání hudebních dovedností, tedy rozvoj hudebnosti, jeho biologické zrání. To vede zejména k rozvoji sluchového analyzátoru, zvláště jeho výškově diferenciací schopnosti. Pro správný rozvoj jsou důležité výchovné podněty. Současně se anatomicky utváří i hlasový orgán a sílí hlasivkové svalstvo. Rozvíjející se sluchová a hlasová funkce jsou důležitými faktory hudebního rozvoje jedince. Úzce souvisí s rozvojem dětské řeči a s rozvojem prvních hudebních projevů, které jsou těsně vázány na motoriku a rytmické pohyby. Jejich vzájemná koordinace upevňuje pěvecké dovednosti. Dále se rozvíjí i motorický analyzátor, který umožňuje hru na jednoduché hudební nástroje. Celkově se zlepšuje koordinace tělesných pohybů, orientace v prostoru, nadbytečné pohyby se postupně odstraňují a zpřesňuje se koordinace mezi představou a jejím pohybovým provedením.

2 Hra jako základní činnost dítěte předškolního věku

V předškolním věku tráví dítě většinu času hrou, která se stává skutečným těžištěm a hlavním zaměstnáním dítěte, ve kterém uplatňuje veškerou svoji aktivitu. Langmeier a Krejčířová¹² označují předškolní věk jako období hry.

Hra je velice nezbytná pro správný vývoj dítěte. Je jeho nejzákladnější potřebou – každé zdravé dítě si hraje. Hra mu umožňuje aktivně poznávat svět kolem sebe, snahu na něj působit, což vede k osvojování spousty nových dovedností důležitých a užitečných pro budoucí život. Hra dále umožňuje dítěti cvičit své pozorovací schopnosti, rozvíjet obrazotvornost a také vztahy k okolí, k ostatním dětem a

¹² LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. vydání. Praha: Grada, 2006.

k dospělým, pomáhá mu překonávat sociální nároky. Takto viděl smysl hry již Komenský a někteří další osvícenští racionalisté.

Dětská hra se projevuje určitými znaky. Jejich sledováním můžeme zjistit, jestli si dítě skutečně hraje, můžeme pomocí nich hru hodnotit. Kořátková¹³ uvádí jako významné znaky, které se ve hře projevují:

- spontánnost,
- zaujetí,
- radost,
- tvořivost,
- fantazii,
- opakování,
- přijetí role.

Šulová¹⁴ ještě zdůrazňuje, že velice důležitým znakem hry v předškolním období je právě propojení reality a dětské fantazie. Dále rozšiřuje výše uvedené znaky o napětí, nejistotu a náhodu. Podle Příhody¹⁵ je za nejvýznačnější charakteristiku her mezi třetím a šestým rokem pokládána životní vážnost, s kterou si děti hrají, takže ani nerozlišují hru od práce. Ztotožnění hry a práce samotným dítětem působí větší schopnost koncentrace. Dále je důležité, abychom měli na paměti, že každá dětská hra je zcela svébytnou činností. Není pro nás ani pro dítě důležitý výsledek hry, ale vlastní průběh hrové aktivity. Podstatná je samotná hra, které se dítě oddává cele, do které vkládá nespočetné množství pohybových úkonů a duševního úsilí, věří v ní svým citům, přáním, uplatňuje svou fantazii a hlavně v ní pociťuje uspokojení.

Díky výše uvedeným znakům a charakteristikám dětské hry, může tato činnost sloužit i jako diagnostický nebo terapeutický prvek. Můžeme z ní vyčíst určité dětské sklony, záliby, znalosti a dovednosti i povahové rysy dítěte. Některé hry nám mohou signalizovat způsob, jakým jsou děti vychovávány. Jedná se působení společnosti a jejích norem chování na výchovu dítěte. Hru jako terapeutický prvek využíváme

¹³ KOŘÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2005.

¹⁴ ŠULOVÁ, L. Význam hry a hraní v předškolním věku. *Poradce ředitelky mateřské školy*, 2013, roč. 3, č. 1.

¹⁵ PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky*. 4. vydání. Praha: SPN, 1977.

především v případě, kdy má dítě nějaké zábrany, ať už psychické či sociální. Terapie hrou pomáhá dítěti vyjádřit své potřeby a tím vytvořit správný kontakt se sebou i se svým okolím.

2.1 Teorie hry

To, že hra je ve vývoji jedince důležitou činností, je již známé a mnohokrát diskutované. Často se připomíná Platón jako první, kdo upozornil na praktickou cenu hry. V jeho šlépějích pokračoval i Aristoteles. Podle vzoru pedagogických reformátorů, od Komenského v 17. století k Rousseauovi, Pestalozzimu a Fröbelovi v 18. století a na počátku 19. století, učitelé stále více zastávali názor, že výchova musí vycházet ze zájmu dítěte a stupně jeho vývoje.¹⁶

Dětská hra se stala předmětem výzkumů v devatenáctém a na počátku dvacátého století. Jednalo se o dobu, kdy se pozornost obrátila k dítěti v mnoha směrech. V této době spousta odborníků hru analyzuje, zajímá se o její funkce, snaží se vytvořit teorii hry a pomocí ní vysvětlit, co hra vlastně je, jaká je její podstata. Mezi tyto teorie patří např. teorie přebytečné energie, kterou dítě potřebuje vybit. Nadbytek energie se projevuje právě hrou. Další teorií je rekapitulační teorie, podle níž dítě jako jedinec opakuje vývoj celého druhu. Zkušenosti jsou v nás geneticky zakódovány a dědičně se předávají na dítě, které je ve své hře oživuje v takové posloupnosti, v jaké se objevily ve vývoji člověka jako druhu. Teorie nacvičování dovedností vychází z toho, že jedinec hrou cvičí a zdokonaluje své dovednosti, které bude potřebovat v dospělosti. Tato teorie vychází z analýzy hry zvířecích mláďat. Další teorii hry popsali Freud a Rubinštejn. Freud zastával názor, že se dítě v rámci hry vyrovnává s různými rušivými podněty, podle Rubinštejna děti ve své hře zobrazují skutečnost, kterou zažily a kterou pomocí fantazie různě přetvářejí.

Významný vývojový psycholog Piaget popisuje ve své teorii, že hra úzce souvisí s intelektuálním vývojem dítěte. Piaget stanovuje dva procesy, které považuje za základní pro celý organický vývoj: asimilaci a akomodaci. Nejjednodušším příkladem asimilace je jídlo. Jídlo se během požívání a zabudování do organismu mění, přizpůsobuje se požadavkům organismu jedince. Akomodace je naopak přizpůsobování

¹⁶ MILLAROVÁ, S. *Psychologie hry*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1978.

se organismu vnějšímu světu. Tyto dva procesy se navzájem doplňují a ovlivňují. Intelektuální vývoj je výsledkem stálé aktivní kooperace (souhry) mezi asimilací a akomodací. Pokud se stane, že převládá akomodace, je výsledkem nápodoba. Podobně může převládnout i asimilace – včleňování nového zážitku mezi dřívější a jeho přizpůsobení potřebám individua. Výsledkem tohoto jevu je hra. Hra je čistá asimilace, která modifikuje přicházející informace tak, aby odpovídaly přáním individua. Hra a imitace jsou integrální součástí vývoje inteligence, a procházejí tedy i stejnými stádii.¹⁷

I když existuje mnoho teorií, které se snaží hru vysvětlit, k obecné shodě mezi nimi však nedošlo. Všichni se ale shodují na tom, že hra je určitá činnost, kterou jedinec koná naprosto spontánně. Ve většině teorií se také setkáme s pojmy jako radost, zábava, libost, uspokojení. Většina autorů jí také přikládá důležitou vzdělávací a výchovnou funkci – hra dítě předškolního věku vede a rozvíjí, napomáhá jeho socializaci. Pedagogické a didaktické záměry sledovali ve hře např. Fröbel a Svoboda.

Přesto dnes můžeme konstatovat, že ani jedna z uvedených teorií hru dostatečně nevysvětlila. Všechny podstatu hry zjednodušovaly, snažily se vysvětlit její principy pomocí jiných vědních oborů (biologie, fyziologie, fyziky nebo historie), ale nepostihovaly její vnitřní smysl. Tento vnitřní smysl spočívá v tom, že právě prostřednictvím hry vyjadřuje jedinec nezávisle, samostatně a s fantazií svůj vztah k okolnímu světu.¹⁸ Tento názor se shoduje i s názorem Kořátkové.¹⁹

2.2 Rozdělení dětských her

V literatuře najdeme mnoho možností rozdělení dětských her. Odborníci rozdělují hru např. podle schopností, které rozvíjí – na smyslové, pohybové, intelektuální a speciální hry. Podle typů činností pak na napodobovací, dramatizující, konstruktivní a fiktivní hry. Podle místa na interiérové a exteriérové a podle počtu hráčů na individuální, párové a skupinové. Další možností je dělení her na dívčí a chlapecké a

¹⁷ MILLAROVÁ, S. *Psychologie hry*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1978.

¹⁸ OPRAVILOVÁ, E.; GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. 2. vydání. Praha: Portál, 2011.

¹⁹ KOŘÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2005.

hry určené dětem podle věku.²⁰ Jak dále uvádí Mišurcová,²¹ jsou dětské hry velmi bohaté a mnohotvárné a i přes tuto jejich různorodost je dělí do dvou skupin. Do první skupiny řadí hry, které si děti vytvářejí samy pod vlivem dojmů z prostředí, podle stupně a potřeb svého rozvoje. Do druhé skupiny řadí hry, které si děti osvojují již hotové. Tyto hry mají přesně stanovený obsah a určená pravidla, kterými se řídí vzájemné vztahy mezi účastníky během hrové činnosti. Podobně dělí hry i Kořátková,²² a to na volné hry, tedy takové, kde si dítě volí námět, záměr, cíl a na hry s pravidly, podle kterých už je hra vymezena pravidly, kterými se řídí chování všech aktérů hrové činnosti.

V praktické části bakalářské práce využívám samozřejmě hry, které mají stanovená pravidla, protože pomocí nich zamýšlím děti motivovat k určité hudební činnosti, snažím se je pomocí hry vtáhnout do děje. Můj záměr je zde tedy didaktický. Zároveň se ale snažím o určitou volnost, kterou musí děti pociťovat, aby se mohly dostatečně tvořivě projevit, což je mým hlavním záměrem v praktické části.

2.3 Dětská tvořivá hra

„Tvořivost je v dnešním světě jedna z nejdůležitějších schopností pro lepší prosazení se v životě.“²³ Abychom se mohli ve svém životě plně realizovat, musíme být také schopni se přizpůsobit měnícím se životním podmínkám. Abychom to dokázali, je často nutné hledat nové postupy, nové zdroje. A právě ty představuje tvořivost. Odborníci, kteří se doposud zabývali studiem tvořivosti, se v jejím definování shodují na dvou významných prvcích: novosti (originálnosti) a užitečnosti (hodnotnosti). Tyto prvky uvádí ve své definici také Pecina.²⁴ I podle něho se tvořivost projevuje ve vzniku něčeho nového a zároveň účelného. Zobrazuje také vztah mezi novostí a účelností, který je přímo úměrný.

²⁰ OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika II. Hra* (Cesta k poznání předškolního dítěte). 1. vydání. Liberec: Technická univerzita, 2004.

²¹ MIŠURCOVÁ, V. *Hry se zpěvem*. 3. vydání. Praha: SPN, 1964.

²² KOŘÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2005.

²³ FICHNOVÁ, K.; SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí. Náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007, s. 5.

²⁴ PECINA, P. *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008.

K pojmu tvořivost bývají jako synonyma používána slova tvorba, kreativita, vynalézavost, tvůrčí aktivita nebo tvořivé myšlení. Co vlastně znamená samotný pojem tvořivost? Z hlediska psychologického a pedagogického uvádí Hlavsa²⁵ ve své publikaci: „*Je to řešení problémových úloh, samostatná práce žáka, úsilí učitele o výchovné vlivy, jeho pedagogická tvořivost.*“

Tvořivostí při hře můžeme označit originální dětské řešení námětu a jeho obohacení o nové, neotřelé prvky. Opuštění vyšlapaných cest a pomnutí běžných postupů patří nepochybně mezi hlavní znaky této činnosti. V tvořivé hře mohou být splněna dětská přání, dítě se vcitíuje do cizích postav, poznává jejich myšlenkový svět, nové vztahy, ale také meze a úskalí zdánlivě neohraničených možností. Zbavuje se tak některých iluzí neverbální, praktickou, a tím i podstatně účinnější formou.²⁶ Podle Hurníka a Ebena²⁷ je hra nemyslitelná bez tvořivosti. Základní metoda jejich orffovské práce proto zní: umožnit dětem maximum aktivity a maximum sebevyjádření.

Pokud v běžné hrové činnosti podporujeme děti k tvořivosti, odnesou si nepochybně tyto návyky i do dospělosti. Tvořivá hra proto představuje velice účinný prostředek výchovy a rozvoje nejrůznějších schopností dítěte. Výchovou k tvořivosti se zabýval již výše citovaný Jaroslav Hlavsa. Defínuje pojem výchova k tvořivosti jako: „*Činnost záměrnou (různého stupně záměrnosti a cílevědomosti), formující tvořivost nebo alespoň některé její složky, uskutečňující se pomocí speciálních metod a prostředků a vytvářením takových podmínek, za nichž jsou metody a prostředky účinné. Výchova k tvořivosti je však typem, v němž se neobjevují jen prvky, ale systém, kde tvořivost je hlavním cílem i metodou. Jedná se o proces, který vede k rozvoji prvků nebo celé tvořivosti.*“²⁸ Podle jeho slov můžeme považovat za důležitý úkol učitelky, či učitele, připravit dětem podmínky umožňující rozvoj jejich tvořivých schopností, a to i schopností hudebních, které rozvíjíme v hudebních činnostech. Přílišné zásahy do dětské hry dětskou tvořivost oslabují. Malé děti bývají mimořádně nápadité, proto je

²⁵ HLAVSA, J. *Psychologické problémy výchovy k tvořivosti*. 1. vydání. Praha: SPN, 1981, s. 40.

²⁶ MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. 3. vydání. Praha: NIPOS, 2011.

²⁷ HURNÍK, I.; EBEN, P. *Česká Orffova škola I. Začátky*. 1. vydání. Praha – Bratislava: Supraphon, 1969.

²⁸ HLAVSA, J. *Psychologické problémy výchovy k tvořivosti*. 1. vydání. Praha: SPN, 1981, s. 40.

třeba tuto dovednost podporovat a rozvíjet během všech činností, při kterých děti tráví svůj čas.

Abychom dokázali přenést přirozenou hravost dětí do tvořivé hry, musíme překonat úskalí, které představuje roztěkanost a nesoustředěnost. Abychom toto úskalí překonali, je nutné děti upoutat, nedopustit, aby jejich pozornost utíkala jinam.²⁹ Uvádím tuto skutečnost, protože vím, jak důležité je děti k jakékoliv činnosti vhodně motivovat, aby byla upoutána jejich pozornost, aby se jejich myšlenky zaměřily jedním směrem. Jako motivace může posloužit krátký příběh, pohádka, obrázek, hračka nebo výše zmiňovaná hra.

Chtěla bych na závěr této kapitoly týkající se hry zdůraznit, jak je důležité, aby děti předškolního věku trávily svůj čas právě touto činností. Vracím se tím již k J. A. Komenskému, který na stejnou věc upozorňuje ve svém Informatoriu školy mateřské. Neměly bychom dětskou hru nijak zatracovat, považovat ji za zbytečnou, protože jak je známo, můžeme ji využít i k výchově a vzdělávání dětí. Podílí se na vývoji jedince po stránce sociální, motorické i kognitivní. Samozřejmě platí, že pokud sledujeme u hry záměr didaktický, jedná se o hru s pravidly, která již trochu svazují dětskou spontánnost a nápaditost. Měly bychom si proto dávat pozor, aby mezi volnou hrou dítěte a hrami s pravidly byla určitá rovnováha, aby si dítě mohlo hrát podle svých záměrů a cílů, aby se také snažilo respektovat určitá pravidla a ostatní členy hry, a zároveň nedošlo k přetížení a přehlčení svazujícími pravidly.

²⁹ MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. 3. vydání. Praha: NIPOS, 2011.

3 Funkce hudby ve vývoji dítěte předškolního věku

Hudební vývoj jedince je úzce spjat s jeho vývojem celkovým. Je spojen s ostatními funkcemi psychiky a tvoří nedílnou součást obecného psychického a tělesného vývoje dítěte předškolního věku.³⁰ Působení hudby na dětskou psychiku vyvolává v dítěti spontánní činnosti, které se projevují v motorice, v experimentování s písní, v prozpěvování jednoduchých vymyšlených melodií. Podle Sedláka³¹ musí být k zajištění systematického hudebního rozvoje kromě somatické a fyziologické zralosti rozvíjena také citlivost pro hudební podněty a vytvořeny elementární hudební představy a fondy, které dítě získává většinou živelným stykem s hudbou a spontánními pěveckými i hudebně rytmickými pokusy, které spadají hluboko do předškolního věku. Hudební chvílky realizované v mateřské škole nebo doma pomáhají dětem nalézt sebe sama, objevit své schopnosti. Hudba má velký význam pro harmonický rozvoj osobnosti. Jedinec, který vytvářel hudbu a projevoval své vnitřní citové pohnutí zpěvem a tancem, zdokonaloval soustavně sluchové vnímání, hlasové ústrojí i vokální projev, zpřesňoval tělesné pohyby, pracovní výkon a rozvíjel estetický smysl.

Hudba je vůbec celkovým prostředkem výchovy jedince. Díky ní dítě více poznává skutečnost a svět kolem sebe. Zdokonaluje se po stránce rozumové, rozvíjí se jeho myšlení, fantazie, paměť, pozornost. Velice důležitým úkolem této doby je vytvářet určitý cit k uměleckým hodnotám společnosti, a tedy i k hudbě.

3.1 Hudební výchova v mateřské škole v systému komplexní estetické výchovy

„Estetický prožitek a poznání krásy zůstává stále nejdůležitější funkcí hudby ve škole, neboť svým silným citovým nábojem dokáže stimulovat a ovlivnit celou osobnost člověka, estetickým a emocionálním působením ho obohacuje a kultivuje.“³² Hudební výchova je v mateřské škole součástí komplexního estetickovýchovného působení. Dítě předškolního věku pociťuje radost zejména při spojení hudebních projevů s pohybem.

³⁰ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN, 1990.

³¹ SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1974.

³² SLAVÍKOVÁ, M. Pedagogika podporující zdraví dítěte a podíl hudební pedagogiky v ní. *Hudební výchova*, 2013, roč. 21, č. 3.

V tomto věku vnímá již hudbu globálně, tedy hudbu, text i pohyb. Často si také spojí píseň s nějakým námětem vycházejícím z činnosti, kterou právě prožilo, jako např. s výletem, s pozorováním zvířat, ptáků atd. V opačném případě může námět písně vyvolat v dítěti touhu vyjádřit ho výtvarně či hrou. Jedná se o komplexnost, která je pro dítě důležitá, samozřejmá, přirozená a která podporuje i jeho emocionální zážitky, které vyjadřuje svou emocionální reakcí. Tato reakce je v rámci hudební výchovy velice důležitá. Podněcuje totiž pozornost, aktivitu, kreativitu, přináší nadšení, radost, uvolnění a posiluje estetické cítění jedince.

Estetická oblast je velice úzce propojena s oblastí citovou. Znamená to, že co se dítěti líbí, co je pro něj krásné, k tomu má i citový vztah. Proto je nutné, aby estetickovýchovné působení proniklo do veškerých vzdělávacích oblastí. Díky tomu bude pak jakákoliv forma poznávání dostatečně působit na dítě a její výchovný účinek se bude zvyšovat. Tím, že se dítě v rámci hudební výchovy učí hudebně myslet, slyšet nebo vyjadřovat, citově hudbu prožívá. Dítě je pak citlivější a ušlechtlejší vůči svému okolí, vytváří se u něho základ pro vývoj harmonicky vyrovnané osobnosti. *„Dítě žije v estetické oblasti, když si hraje, když rozmanitě uplatňuje svou fantazii, když naslouchá pohádkám, když objevuje kouzlo tisíce drobných věcí. V umělecké výchově jde o to, navázat na tyto dětské elementární zážitky. Z dětské hry se má stát úsilí umělecké, aniž by se z ní přitom ztratilo hluboké citové zaujetí, nadšení, vynalézavost, napětí, okouzlení.“*³³

Umění a hra dítěte se velice úzce prostupují ve hrách s říkadly a ve hrách se zpěvy.³⁴ V dětských hrách se zpěvy jsou zobrazeny děje a jevy z okolního života, které jsou vyjádřeny uměleckými prostředky. Mezi ně patří v tomto případě hudba, slovo a pohyb. Jedná se zejména o rys dětských her lidových. Každá taková hra je vlastně uměleckým dílem, ve kterém je zobrazen okolní svět, vztah k přírodě a lidem, radost a optimismus. Když si děti hru hrají, prožívají všechny její kladné hodnoty. Silné zážitky vyvolané námětem a uměleckou formou přispívají k obohacení estetického cítění, citu pro krásu v hudbě, řeči, pohybu, tematika her podněcuje dětskou obrazotvornost, citový vztah

³³ HURNÍK, I.; EBEN, P. *Česká Orffova škola I. Začátky*. 1. vydání. Praha – Bratislava: Supraphon, 1969, s. 11.

³⁴ MIŠURCOVÁ, V.; FIŠER, J.; FIXL, V. *Hra a hračka v životě dítěte*. 1. vydání. Praha: SPN, 1980.

k jevům ve hře zobrazeným, které navozují u dětí lásku k přírodě, k lidem i k ostatním dětem. Dítě se stává lidštějším, více společenským a méně osamělým.

3.2 Hudební činnosti

Hudební rozvoj dítěte v mateřské škole je umožněn prostřednictvím hudebních činností. Základní dělení těchto činností je na poslechové, pěvecké, instrumentální a hudebně pohybové. Následná integrace hudebních činností a ostatních estetických činností vytváří předpoklady k všestrannému rozvoji jak hudebních schopností, tak i tvořivosti dětí předškolního věku.

Hudební činnosti mají ve vývoji dítěte spoustu významů. Jedním z nich se v současné době zabývá i M. Kmentová, a to využitím hudebních činností v logopedické prevenci předškolních dětí. Bližší informace o své práci uvádí např. v článku: „Hudební činnosti v logopedické prevenci“. Popisuje zde konkrétní písně, říkadla a cvičení, které ve své praxi používá. Jak dále uvádí v tomto článku, „*široká oblast úkolů logopedické prevence v mateřské škole dává hudebním činnostem další smysluplný obsah.*“³⁵

Poslechové činnosti

Cílem poslechových činností je rozvoj hudebního sluchu, hudební sluchové představivosti a poslechových dovedností. Měly by být co nejvíce spojovány s oblastí pěveckou, pohybovou a instrumentální.³⁶

U poslechových činností je důležitou podmínkou jejich realizace správný vývoj sluchového analyzátoru. Ten zpočátku umožňuje dětem vnímat a rozeznávat zvuky ze svého okolí, z přírody, v místnosti, ale i barvy tónů, které vydávají různé předměty a dětské hudební nástroje. Dále mohou děti rozpoznávat tempo, dynamiku, gradaci, rozdíly mezi výškou tónů, dokončenost či nedokončenost melodie a další hudebně výrazové prostředky. Poslechové činnosti umožňují vstup hudby do dětské psychiky a je proto důležité tyto činnosti v mateřské škole realizovat.

³⁵ KMENTOVÁ, M. Hudební činnosti v logopedické prevenci předškolních dětí. *Hudební výchova*, 2013, roč. 21, č. 1, s. 14.

³⁶ ZEŽULA, J. Soubor hudebních činností. In Zežula, J.; Janovská, O. *Hudební výchova v mateřské škole*. 2. vydání. Praha: SPN, 1990.

Pěvecké činnosti

„Zpěv je přirozeným lidským projevem stejně tak jako řeč.“³⁷ Zpěv patří v mateřské škole mezi hlavní hudební činnosti. Neměl by však být opomíjen ani v rodinném prostředí. Díky zpěvu se děti seznamují s písněmi, s jejich melodií, poznávají krásu samotného zpěvu i písně, kultivují svůj mluvní projev. Důležitou součástí pěveckých činností je uvědomění si rytmické stránky řeči – rytmizace slov, slovních spojení a dětských říkadel či písní. Vhodné je při pěveckých činnostech začínat od jednoduché rytmizace po melodizaci na dvou a následně třech a více tónech. Se zpěvem je také spojena péče o rozvoj dětského hlasu, kterou se zabývá např. A. Tichá³⁸ ve své publikaci *Učíme děti zpívat*. Důležitá jsou také artikulační cvičení, která spolu s hlasovými zvyšují kvalitu dětského zpěvu.

Zpěv má ve vývoji jedince i další důležité funkce. Například napomáhá prohlubování dechu, které je důležité pro lepší prokrvení a okysličení celého organismu. Zpěv je také důležitý z hlediska zkvalitňování dětské řeči a využívá se ho při léčbě koktavosti. Pěvecké aktivity podporují sebevědomí dětí a slouží tak jako výborný pomocník při překonávání komunikačních bariér. Další neméně podstatnou funkcí zpěvu je, že se podílí na rozumovém vývoji dětí. Zpěv cvičí paměť, pozornost, podporuje představivost a přirozenou tvůrčí aktivitu.

Instrumentální činnosti

Hra na dětské hudební nástroje má své počátky již v kojeneckém období vývoje jedince. Každé dítě začíná v této době objevovat předměty, se kterými experimentuje, manipuluje a vydává s nimi jednoduché zvuky. Jedná se o první dětské objevování zvuků kolem sebe, poznávání okolního světa s dětskou fantazií a tvořivostí, což napomáhá rozvoji dětského sluchového vnímání.

Dětskou touhu vyluzovat zvuky znějícími předměty usměrňujeme a kultivujeme v hudebních činnostech, konkrétně prostřednictvím hry na lehkoovladatelné hudební nástroje. Touto hrou podporujeme především hudební vnímání, smysl pro rytmus a sluchový rozvoj.³⁹ Samotné instrumentální hře předcházejí jednoduché pohyby,

³⁷ LIŠKOVÁ, M. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2006, s. 21.

³⁸ TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. 2. vydání. Praha: Portál, 2009.

³⁹ LIŠKOVÁ, M. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2006.

uplatňující se při doprovodu říkadla, hry, zpěvu. Jedná se o chůzi, tleskání, pleskání, podupy, luskání prsty aj., kterými děti znázorňují rytmus, metrum, první dobu v taktu, pomlku nebo ostinátní doprovod.

O rozvoj hry na lehceovladatelné nástroje se zasloužil Carl Orff. Podle něho jsou nazývány nástroji Orffova instrumentáře. Patří sem: hůlky, bubínek, rourový bubínek, temple-block, tamburína, drhlo, triangl, činel, prstové činelky, zvonek, rolničky, zvonkohry, metalofony, xylofony. Poslední tři zmíněné se řadí mezi melodické hudební nástroje a ostatní mezi rytmické. V mateřské škole využíváme spíše ty rytmické.

Hudebně pohybové činnosti

Veškerá dětská zábava a činnost jsou spojovány s pohybem. Ten je u dětí předškolního věku naprosto neodmyslitelnou součástí veškerého konání. V hudebně pohybové výchově nám jde především o to, abychom kultivovali pohybový projev dětí. Důležité je, aby hudební a pohybový projev byly v souladu a působily na rozvoj dětské hudebnosti a tanečnosti.

Hudebně pohybová výchova tvoří organickou součást systému hudebních činností a také každého hudebně výchovného procesu. Jak uvádí Kulháňková,⁴⁰ není hudebně pohybová výchova cílem hudební výchovy, ale podnětem a prostředkem, který napomáhá cíli a esteticky jej obohacuje. Kodejška⁴¹ dále uvádí: „*Hudebně výchovná zaměstnání v mateřské škole je třeba zaměřovat na pohybové reakce na hudbu. Tyto reakce vyplývají z celkové biologické aktivity dítěte a podněcují účinně rozvoj celkové hudebnosti.*“ Pohybovou reakci v dítěti, která ho vede k rytmicko-pohybovému projevu, vyvolává hudba, především její rytmus a melodie. Podle Viskupové⁴² je proto nutné, zaměřit se u dětí nejprve na probuzení smyslu pro vnímání zvuku i tónu a smyslu pro hudební formu.

Mezi hudebně pohybové činnosti se řadí: reakce na hudbu (např. pochodování, běh, poskoky dle rytmu, tempa, dynamiky hudby), tance (kruhové a řadové), dramatizace písní a hry se zpěvy. Veškeré tyto činnosti rozvíjejí:

⁴⁰ KULHÁNKOVÁ, E. *Hudebně pohybová výchova. Metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. 3. vydání. Praha: Portál, 2010.

⁴¹ KODEJŠKA, M. *Hudební výchova dětí předškolního věku II*. Hudební prostředí v rodině a mateřské škole. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1991.

⁴² VISKUPOVÁ, B. *Hudba a pohyb*. 2. vydání. Praha: Supraphon, 1987.

- 1) schopnost správného držení těla a kultivované, citlivé pohyby
- 2) celkovou motoriku jedince a koordinaci pohybů
- 3) rytmické a rytmicko-metrické cítění
- 4) smysl pro hudební formu
- 5) schopnost jednoduché pohybové a taneční improvizace

S hudebně pohybovou výchovou bývají spojována jména jako je Božena Viskupová, Věra Mišurcová, Eva Kulhánková, Libuše Kurková a další. Jedná se o osobnosti, které v rámci hudebně pohybové výchovy publikovaly a publikují knihy, které obsahují spoustu pohybových cvičení a her pro rozvoj výše uvedených schopností.

3.3 Hudební tvořivost

V kapitole zabývající se hrou byla uvedena základní definice pojmu tvořivost. Nyní bych se ráda zmínila o tvořivosti ve spojení s hudbou. Z tohoto hlediska definuje Sedlák⁴³ pojem tvořivost jako: „*Stálý rys osobnosti aktivně vnímat a prožívat hudbu a v umělecké interpretaci instrumentální či vokální hledat a uskutečňovat adekvátní osobitě ztvárnění hudebního díla.*“ V další své publikaci uvádí: „*Tvořivost v oblasti hudby je schopnost vnímat a prožívat hudbu, interpretovat ji, ale především objevovat a vytvářet nová hudebně výrazová spojení ke ztvárnění citových a myšlenkových podnětů a obsahů subjektu.*“⁴⁴

Podle zde uvedených definic můžeme říci, že pokud dítě hudbu aktivně vnímá a prožívá, je schopno i určité samostatné tvořivosti. Při samotném tvořivém procesu je důležité vnímání hudby, zapojení fantazijních a emotivních složek, účast myšlenkových operací i dosavadní zkušenost samotného jedince. V hudbě tvořivost zahrnuje vlastní hudební produkci, kdy na základě přetváření předchozí hudební zkušenosti vzniká nový a originální hudební útvar, kterým může být v případě předškolního dítěte např. domýšlení písničky (jejího textu a jeho melodizace), napodobování zvuků kolem sebe, vymýšlení nových zvuků, procítěný pohyb v doprovodu písně apod. Důležité je, že vlastní tvořivost jedince je zcela přirozená, je nějakým novým řešením a podílí se na dalším rozvoji dítěte.

⁴³ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN, 1990, s. 259.

⁴⁴ SEDLÁK, F. *Úvod do psychologie hudby*, 2. díl. 1. vydání. Praha: SPN, 1986, s. 92.

Kodejška a Váňová⁴⁵ se zmiňují o tvořivém procesu jako o něčem, co probíhá vnitřně v psychice jedince, a proto jeho přítomnost, jeho průběh, nemůžeme přímo pozorovat a analyzovat. U dítěte předškolního věku lze na existenci tvořivého procesu usuzovat pouze ze změn chování dítěte (uzavřenost, přecitlivělost, zvýšené psychické tempo, snížená vnímavost vůči vnějším podnětům apod.) nebo zprostředkovaně dle úrovně tvořivého výsledku. Je tedy třeba, aby výtvar nezůstal jen psychickou aktivitou, ale byl hudební činností zpředmětněn (zazpíván, zahrán, vyjádřen pohybem). Je zřejmé, že od dětské hudební tvořivosti nemůžeme očekávat výrazně hodnotné výsledky. Děti předškolního věku dosud nemají potřebné životní zkušenosti a rozhled, dosud uvědoměle neznají jednotlivé hudebně výrazové a formotvorné prostředky.

Velice důležitým rysem tvořivosti je silná motivovanost k tvořivým projevům a také trvalost jejich výsledků. Jak uvádí Sedlák,⁴⁶ „*jedná se o tzv. primární motivaci, která vzniká z vnitřní stimulace, z neuvědomělého, spontánního a impulsivního stavu napětí, spojeného s vrozenou motivační dispozicí k pohybu a k orientačním reakcím, z potřeby hravé činnosti, z manipulace a experimentace, z afektivních podnětů a z přirozené touhy po pěveckém projevu.*“ Tyto vnitřní motivy, které zmiňuje, nemohou však být jedinou dynamizující silou dětské tvořivosti. Jsou postupně ovlivňovány také vnějšími podněty, mezi které patří estetická interakce s uměleckým dílem a soustavné výchovné působení učitelky mateřské školy.⁴⁷

Pokud se seznámíme s hlavními rysy psychiky dítěte předškolního věku, můžeme konstatovat, že jeho hudební tvořivost je založena převážně na improvizaci. Je to dáno stupněm psychického vývoje dítěte a jeho dosud nízkými životními zkušenostmi. Hlavním záměrem učitelky či učitele mateřské školy by mělo být vložit do hudebního tvoření určitý řád a logiku, čímž se začne dosavadní dětská improvizace podřizovat určitým pravidlům, aniž by však ztratila svoji spontaneitu. Nové poznatky si mohou děti osvojit v rámci hudebních her a tvořivých činností. Dítě se tak začne postupně

⁴⁵ KODEJŠKA, M.; VÁŇOVÁ H. *Hudební výchova dětí předškolního věku I.* Hudební schopnosti. 1. vydání. Praha: SPN, 1989.

⁴⁶ SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte.* 1. vydání. Praha: Supraphon, 1974, s. 63.

⁴⁷ KODEJŠKA, M.; VÁŇOVÁ H. *Hudební výchova dětí předškolního věku I.* Hudební schopnosti. 1. vydání. Praha: SPN, 1989.

odpoutávat od přímé nápodoby modelů, je schopné kombinovat a obměňovat, čímž se jeho improvizace stává samostatnější.

3.3.1 Zásady pro podporu tvořivého myšlení

V této podkapitole bych chtěla uvést zásady, které jsou důležité pro to, abychom v dětech podporovali tvořivé myšlení a vyhnuli jsme se případným negativním dopadům našeho jednání – odrazení dítěte od dalších tvořivých projevů. Bohatý tvořivý potenciál má v sobě každé dítě, a pokud mu k němu nepřekazí cestu naše kritika, je schopno tento potenciál ve svém životě plně uplatnit. Zásady, které zde uvádím, vychází z publikace Fichnové a Szobiové.⁴⁸

První zásada spočívá v tom, že bychom neměli hodnotit. Jedná se o nehodnocení ve smyslu zkoušení. Neměli bychom používat věty typu: „To jsi řekl špatně, nemáš pravdu, to nejde, neumíš nic vymyslet?“ Měli bychom děti povzbuzovat, například slovy: „Vidím, že nad tím přemýšlíš, i takhle by to mohlo být.“ Dále se jedná o dobrovolnost. Nemůžeme očekávat, že každé dítě odpoví na všechny otázky. Úlohy a cvičení jsou hry, ne soutěž. Pokud chtějí být některé děti jen pozorovateli, má jim to být umožněno. Zkušenosti ukazují, že po čase děti samy projeví zájem, ochotu a vůli zapojit se. Jestliže se děti cítí činností přesycené, hru bychom měli ukončit a pokračovat v ní jindy. Dětem bychom měli dopřát pocit bezpečí, aby neměly pocit, že jsou zkoušené. Když nechtějí vystoupit před skupinu samy, ale radši s kamarádem nebo s kamarádkou, umožněme jim to. Některé děti mají nepříjemné pocity, když nemohou přijít na žádné řešení úlohy. To můžeme odstranit nebo zmírnit tím, že dáme najevo, že není důležité, aby dítě odpovědělo, a povzbudíme ho. Při řešení úloh je také důležitý humor. Vtipným odpovědím se s dětmi zasmějeme, nikdy by však nemělo dojít k zesměšňování. Veškeré činnosti mají přinášet potěšení ze hry, z hledání a objevování řešení. Proces je stejně důležitý, jako výsledek. Důležitá je také pochvala. Děti pochvalme, i když jejich nápady nebudou příliš originální. Je třeba ocenit veškerou snahu. Důležité je, aby všechny připravené aktivity byly hrou. Nesmí se jednat o učební látku.

⁴⁸ FICHNOVÁ, K.; SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí. Náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007.

3.3.2 Hudební schopnosti ve vztahu k hudební tvořivosti

Abychom dosáhli úspěchu v hudebnosti a v hudebním vývoji dítěte, je důležité u něho rozvíjet hudební schopnosti, které tvoří předpoklady ke všem hudebním činnostem. Jejich kvalita je závislá na genetickém založení jedince (na vrozených vlastnostech), na procesu zrání osobnosti a také na vnějších vlivech, které na jedince působí (výchova, okolní prostředí). Tyto vnější vlivy působí na přetváření individuálních zvláštností jedince – vrozených vlastností ve schopnosti. *„Hudební schopnosti považujeme za strukturní útvary a svérázné syntézy vlastností, které vytvářejí zájem a kontakty s hudbou, umožňují její vnímání a aktivní provozování, interpretační a tvůrčí činnost. Hudební schopnost je tedy vždy schopností k hudební činnosti, kterou konstituuje, v níž se však i sama projevuje, utváří a přechází do vyššího vývojového stupně.“*⁴⁹

Hudební schopnosti a kvalita hudebně tvořivého projevu jsou na sobě přímo závislé. Hudební schopnosti spoluurčují charakteristiku tvořivé osobnosti a spolu s jejími dosavadními zkušenostmi tak ovlivňují kvalitu kreativních projevů.

Sedlák a Váňová⁵⁰ klasifikují hudební schopnosti následovně:

- hudebně sluchové (rozlišování vlastností tónů)
- psychomotorické (umožňují postihovat časové členění hudby)
- analyticko-syntetické (na jejich pozadí se dále formují struktury: hudební paměť, tonální a harmonické cítění, rytmické cítění, hudební představivost)
- hudebně intelektové schopnosti (hudební fantazie, hudební myšlení)

Jak dále uvádějí, setkáme se v literatuře s mnoha pokusy o klasifikaci hudebních schopností. Je to důsledek toho, že různé klasifikace nevycházejí ze stejného teoretického základu.

Chtěla bych zde shrnout důležitost hudby ve výchově předškolních dětí, které se věnovaly předchozí kapitoly. První dětské hudební projevy bychom měli již od narození dítěte co nejvíce podporovat. Měly bychom vytvářet vhodné podnětné prostředí, které děti motivuje k veškerým hudebním projevům a k seznamování se s hudbou. V raném

⁴⁹ SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1974, s. 49.

⁵⁰ SEDLÁK, F.; VÁŇOVÁ, H. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 2013.

věku dítěte nám k tomu postačí jednoduché hry se zpěvem, které si malé děti rychle zamilují. I tyto zdánlivě jednoduché činnosti dokáží v dětech vyvolat silný citový zážitek, probudit v nich estetické cítění a zájem o okolní svět. Dopřejme jim proto tyto možnosti, uspokojíme jejich zvědavost a motivujme je ke všem činnostem spojeným s hudbou, ve které mohou nalézt spoustu krásy, radosti a uspokojení.

4 Motivace hrou k hudebním činnostem

V předchozích kapitolách jsem pojem motivace již několikrát zmiňovala. Každý jistě ví, co si pod tímto pojmem představit, co toto slovo znamená, v běžném životě ho automaticky používáme. Seznamme se však s tímto pojmem trochu podrobněji.

„Slovo motivace je odvozeno od latinského slovesa movere, tj. hýbati, pohybovati. Je obecným označením pro všechny podněty, které vedou k chování, resp. k určitému chování. Obecně se pojem motivace vztahuje na vnitřní aktivaci, tj. na vzbuzování aktivity organismu, na jeho energizování, a zároveň i na regulaci jeho chování, na jeho zaměřování určitým směrem.“⁵¹ Cílem každé motivace je děti co nejefektivněji aktivizovat. Jde o to, aby se zapojily do činností, u kterých sledujeme nějaký výchovný záměr. Kromě motivace však musíme respektovat i další podmínky, na kterých aktivita jedince závisí. Jde o individuální předpoklady, které tvoří v případě hudebních činností úroveň rozvoje hudebních schopností u daného dítěte a podmínky okolí, např. pokud dítě vyrůstá v hudebně podnětném prostředí, jeho učitelka je pro něj dobrým hudebním vzorem atd. Pokud se nám podaří dítě dostatečně motivovat a tím aktivizovat, dosáhli jsme důležitého předpokladu pro samostatnou práci i pro tvořivou činnost.

Jak již bylo řečeno, tvoří hra ve vztahu k výchově, zejména výchově předškolní, její důležitou složku, proto je jako prostředek motivace velice efektivní. Dospělí, rodiče a učitelé, mohou dětem pomocí hry předávat zkušenosti, mohou jim pomoci osvojit si alespoň část základních společenských pravidel. Protože je hra u dítěte předškolního věku považována za hlavní činnost, kterou se dítě zabývá, je možné, a v dnešní době stále více využívané a doporučované, motivovat děti k veškerým činnostem, i

⁵¹ HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. 2. vydání. Praha: SPN, 1977, s. 11.

k hudebním, hrou. Zmiňuje se o tom i Alena Tichá,⁵² která uvádí, že hra má při práci s dětmi mnohé výhody:

- spontánně zapojí všechny děti,
- pracuje s náladou, fantazií a představivostí malého zpěváka,
- odstraní psychické a fyzické bloky,
- podněcuje dítě k tomu, aby hledalo a objevovalo možnosti svého hlasu,
- poskytuje především zážitkové sebepoznávání,
- dává každému šanci nalézt si cestu k vlastnímu osobitému projevu.

Pomocí hry můžeme navodit učební činnost, jestliže hru využijeme jako vnitřní motivaci, tedy motivaci, která vychází z jedince (je jeho touhou a přáním). Hra může také posloužit jako modelová situace pracovní činnosti a přispět k vytváření užitečných zvyků. V jejím průběhu může učitelka mateřské školy zařadit několik motivačních prvků zároveň. Může použít vhodné předměty (hračky, obrázky, kostýmy) nebo děti různě organizovat (rozdělit do skupin, rozdělit do rolí) apod.

Ačkoliv víme, že hra je činnost spontánní, samoúčelná, bezcílná, symbolická a představovaná, může být záměrně využita ve vzdělávacích činnostech. Zde je důležitá osobnost učitelky, která na základě psychologických, věkových a individuálních zvláštností dítěte ví, jakými zkušenostmi dítě zásobit, jakými podněty a činnostmi zajistit získání potřebných zkušeností.⁵³ Podle Mlejnků⁵⁴ „*musí vše, co se bude při hře dítě upoutat dítě natolik, aby jeho myšlenky neměly čas utíkat jinam. Je třeba dětskou pozornost hrovým způsobem cvičit, stále ji koncentrovat zajímavou akcí. Hra přispívá k posilování kladných vlastností pozornosti. Vychází z koncentrace dětského vědomí na hrovou činnost a jejím pěstováním může významně pomáhat výchově.*“

V praktické části bakalářské práce, která bude následovat, se pokusím ověřit, zda hra skutečně působí jako silný motivační prvek v hudebních činnostech dětí předškolního věku. Naváží svým experimentem na část teoretickou a pokusím se vytvořit vhodné hry propojené s hudebními činnostmi, které budu realizovat se svým vybraným vzorkem předškolních dětí.

⁵² TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. 2. vydání. Praha: Portál, 2009.

⁵³ DOSTÁL, A. M.; OPRAVILOVÁ, E. *Úvod do předškolní pedagogiky*. 1. Vydání. Praha: SPN, 1985.

⁵⁴ MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. 3. vydání. Praha: NIPOS, 2011, s. 14.

5 Vlastní výzkum

5.1 Předmět, cíle výzkumu, pracovní hypotézy

Předmětem výzkumu jsou tvořivé projevy v hudebních činnostech dětí předškolního věku motivované hrou.

Cíle výzkumu

- 1) Vytvořit vhodné hry s důrazem na hudební činnosti, které budou vycházet z dětem známé pohádky.
- 2) Rozvinout aktivitou v hudebních činnostech některé základní hudební schopnosti.
- 3) Pomocí asociačních představ vycházejících z pohádky inspirovat dítě k hudebně tvořivým projevům.

Pracovní hypotézy

- 1) Volba vhodné hry působí jako aktivizační základ v hudební tvořivosti dítěte.
- 2) Pohádka, ze které hry vycházejí, působí u dětí jako integrační prvek různorodých aktivit (výtvarných, pohybových aj.)
- 3) Reakce dětí v hudebních činnostech je odlišná u dívek a chlapců.

5.2 Metody výzkumu a jeho organizace

Ve své bakalářské práci budu ověřovat své hypotézy pomocí experimentu a zúčastněného pozorování, budu zde sama iniciátorem situací, které si budu zaznamenávat a následně vyhodnocovat. Výzkum bude uskutečněn ve dvou až třech týdnech (případně déle – dle pozornosti dětí a v důsledku přerušení různými akcemi) v jedné třídě mateřské školy. Bude začleněn do daných týdenních témat. Výzkum proběhne ve dvou na sebe navazujících částech. Experimentálním vstupům, části, kdy jsou děti k hudebním činnostem motivovány hrou (jednotka s herní situací), předchází práce klasická, ve které slouží jako motivace pohádka, obrázek nebo pomůcka (běžná vyučovací jednotka). Dokladem o uskutečnění výzkumu bude záznamový arch pro každé přítomné dítě.

Experiment bude založen na hrách vycházejících z dětem známé pohádky Smolíček pacholíček. Každá hra bude uvedena krátkým příběhem vztahujícím se k této pohádce.

Před samotným začátkem experimentu budou děti seznámeny s pohádkou, s jejím dějem a postavami. Následně budou děti motivovány krátkým příběhem ke hře, která představuje motivaci k hudební činnosti.

V každé části výzkumu bude využito situační pozorování. V průběhu experimentu se zaměřím na vybrané úseky, které následně vyhodnotím podle připravené bodovací stupnice. Budu pozorovat průběh veškerých činností souvisejících s činnostmi hudebními, zvláště s tvořivostí. Následně se spolu s kolegyní zaměříme na pozorování dětských projevů v rámci volných dětských her. Budeme sledovat, zda u nich pohádka, ze které hry vycházely, působila jako integrační prvek různorodých aktivit.

Výzkum budu realizovat v mateřské škole, ve které pracuji jako učitelka druhým rokem. Výzkum uskutečním v měsíci lednu roku 2014. Budu ho realizovat sama bez pomoci ostatních pedagogických pracovníků mateřské školy. Má práce bude probíhat s jedním výzkumným vzorkem dětí.

5.2.1 Charakteristika výzkumného vzorku

Jedná se o heterogenní třídu s dvaceti čtyřmi dětmi ve věkovém rozpětí 2 – 6 let. Nejstarší z dětí je šestiletá holčička s odkladem školní docházky, tři pětileté holčičky – předškolačky a pětiletý chlapec, nejmladší potom dvě dvouleté holčičky. Dále se jedná o děti čtyřleté (10) a tříleté (7). Mezi čtyřletými je holčička s integrací – s opožděným vývojem, hyperaktivitou a těžkou oční vadou a chlapec s pohybovými obtížemi (myopatie). Od tohoto školního roku začali naši mateřskou školu navštěvovat dva chlapci, černoušci, s anglickým jazykem jako mateřštinou. Starší chlapec, pětiletý, rozumí česky, mladší, tříletý, rozumí česky jen s obtížemi. Stejně je to i s mluvením v českém jazyce. Složení třídy je následující: 10 chlapců a 14 dívek. Děti jsou z běžné mateřské školy, hudební činnosti provádějí v rámci týdenního programu, 9 dětí se účastní jednou za týden čtyřiceti pěti minutového tanečního kroužku.

Do konečných výsledků nebudou zahrnuty projevy dvou dvouletých holčiček, integrované holčičky, chlapce s pohybovými obtížemi – myopatií a tříletého chlapce, který téměř nerozumí česky.

5.3 Výzkumný projekt

Můj výzkumný projekt pro děti předškolního věku je zaměřen na motivaci dětí hrou a probuzení jejich zájmu pro hudební činnosti. Projekt rozvíjí u dětí hudební paměť, tvořivost, představivost a některé další hudební schopnosti. Dětem je dán prostor pro svou vlastní realizaci, čímž je podporována samostatnost a sebevědomí každého jedince.

Hry, které jsou vždy uvedeny příběhem, vyúsťují v jednotlivé hudební činnosti (pěvecké, poslechové, hudebně pohybové, instrumentální). Ty se však navzájem prolínají. Není možné jejich úplné oddělení.

5.3.1 Poslechové činnosti (běžná vyučovací jednotka)

Dílčí cíle:

- rozpoznávání zvuků: citlivost pro barvu tónu
- tvořivost při vytváření nových zvuků
- tvořivé vyjádření v poslechových činnostech – reakce na poslech tvořivým pohybem: citlivost pro výšku tónu

Organizace: se všemi dětmi ve třídě v rámci denního programu

Pomůcky: láhev naplněná vodou, ozvučná dřívka, piano (klávesy), dřevěná tyč, obrázek datla, medvěda a slavička.

A. Uvedení dětí do děje

Jednoho dne ráno se Smolíček vydal s jelenem do lesa. Byl strašně rád, když se mohl jelenovi posadit na hřbet a projíždět se s ním po lese. Jeli spolu krásnou ranní přírodou. Jelen běžel zlehka, velice potichu, a tak mohl Smolíček naslouchat ranním zvukům, které se v lese ozývaly. Byl to potůček (*učitelka předvede zvuk vody s lahví naplněnou do půlky vodou*), jak pospíchá rychle dolů z kopce, datel (*učitelka ťuká dřívky*), ťukající do kmene stromu, ale i slaviček prozpěvující si svou ranní písničku (*učitelka zahraje na piano melodii známé písničky – Malička su ve dvoučárkované oktávě, v tónině C-dur*). Najednou se Smolíček strašně lekl. Uslyšel totiž hrozivé dupání (*učitelka bouchá o zem dřevěnou tyčí*) a připadalo mu, že se otřásá celý les. Byl to ale

jen medvěd, dobrý kamarád jelena se zlatými parohy, kterého se Smolíček vůbec nemusí bát.

Nyní si s dětmi společně zopakujeme zvuky, které slyšel Smolíček v probouzejícím se lese (zvuk potůčku, ťukající datel, zpěv slavíčka, dupání medvěda). Každý zvuk doplníme prohlédnutím obrázku (datla, slavíčka, medvěda).

B. Rozpoznávání zvuků (citlivost pro barvu tónu)

Co slyšíte? – Učitelka vydává zvuky z předešlého příběhu – šplouchání potůčku, zpěv slavíčka, ťukání datla, dupání medvěda (pomůcky má schované za závěsem, aby děti neviděly, čím zvuk vydává).

Úkol pro děti:

Dobře poslouvejte, co se ozve za zvuk. Schválně, jestli poznáte, zda se jedná o potůček, ťukání datla, zpěv slavíčka nebo dupání medvěda (děti, které sedí vedle sebe na koberci, budu střídat v poznávání zvuků).

	Popis hodnocení	Body
1.	Dítě správně určí zvuky (potůček, slavíčka, datla, medvěda). Přípustné je počáteční chybování z nepozornosti.	2
2.	Dítě určí některé zvuky špatně – po opakování zvuku se opraví.	1
3.	Dítě špatně určí zvuky, hádá.	0

Tabulka 1: škála pro vyhodnocení citlivosti pro barvu tónu (poznávání zvuků).

Úkol pro děti:

Dáme dětem prostor, aby vymyslely, co ještě mohl Smolíček s jelenem v lese slyšet. Děti si dle své volby najdou ve třídě pomůcky, s jejichž pomocí budou vydávat zvuky. Každý řekne, co jeho zvuk znamená.

	Popis hodnocení	Body
1.	Dítě vydá pomůckami zvuk, dokáže ho pojmenovat – přiřadit k reálnému zvuku.	2
2.	Dítě vydá pomůckami zvuk, nedokáže ho pojmenovat.	1
3.	Dítě si nevybere žádnou pomůcku, nevydá žádný zvuk.	0

Tabulka 2: škála pro vyhodnocení tvořivosti při vytváření nových zvuků.

C. Reakce na poslech tvořivým pohybem (citlivost pro výšku tónu)

Medvěd nebo slavíček? – nyní dětem zahrají písničku „Malička su“ v kontra oktávě v tónině C-dur tak, jak ji zpívá medvěd. Děti doprovází písničku citoslovci brum, brum. Poté zahrají tu samou písničku ve dvoučárkové oktávě a zeptám se dětí, kdo nyní písničku zpívá, koho takto slyšel zpívat Smolíček? (Děti mají správně odpovědět, že slavíček – pomůžu jim ukázáním obrázku).

Úkol pro děti:

Nyní dobře poslouchejte, jestli písničku zpívá slavíček nebo medvěd. Kdo zpěváka pozná, nebude vykřikovat jeho jméno, ale napodobí ho. Při napodobování děti využijí svou vlastní tvořivost (děti se budou v napodobování střídat v malých skupinkách).

	Popis hodnocení	Body
1.	Kvalitní pohybový projev spojený s emocionálním vyjádřením.	2
2.	Pohybová reakce na hudbu bez emocionálního vyjádření.	1
3.	Pohyb bez zaujetí, který neodpovídá příslušnému hudebnímu nástroji	0

Tabulka 3: škála pro vyhodnocení pohybové tvořivosti.

5.3.2 Hudebně pohybové činnosti (běžná vyučovací jednotka)

Dílčí cíle:

- sladit pohyb s hudbou po stránce rytmické
- vytvářet tvořivé dovednosti při hudebně pohybových činnostech

Organizace: se všemi dětmi ve třídě v rámci denního programu

Pomůcky: noty k písni Chytil táta sojku (Věra Mišurcová, 1964), piano pro doprovod písni, puzzle s obrázkem sojky

A. Uvedení dětí do děje

Dnes se seznámíme s dalším jelenovým kamarádem. Kdopak to asi bude? (sojka).

(Pomůžeme dětem uhádnout, o koho se jedná. Rozdělíme děti do skupinek po 4, každá skupinka dostane jinak barevnou obálku s rozstříhaným obrázkem sojky. Děti mají za úkol složit obrázek a říct, o jakého kamaráda se jedná).

B. Sladit pohyb s hudbou po stránce rytmické

Seznámení s písní Chytil táta sojku: Učitelka zahraje a zazpívá dětem několikrát píseň. Děti se k ní přidávají. Následně si s dětmi povídá, o čem se v písni zpívá (kdo v ní vystupuje, co se tam děje, kde můžou chytat sojku, proč jí chytají – aby si ji doma dali do klece atd.):

*Chytil táta sojku, chytila máma taky!
Chytil táta, chytila máma, chytili všechny děti,
sojka neuleť.*

Osvojení pohybu k písni: Učitelka zpívá píseň Chytil táta sojku nejprve s jednoduchým pohybem (kroky na místě, tleskání) dle písničky, děti ji napodobují. Následuje pohyb – viz Věra Mišurcová, Hry se zpěvem.

Úkol pro děti:

Děti jdou v kruhu za ruce, na jednu čtvrtovou dobu připadá jeden krok, uprostřed kruhu je dítě představující sojku, „létá“ v kruhu s roztaženými pažemi; jakmile dozní slovo „neuleť“, kruh se zastaví a sojka se snaží pod spojenýma rukama proběhnout ven, děti jí brání tím, že se postaví k sobě a stále se drží za ruce; po vyklouznutí sojky jde do kruhu ten, jehož vinou sojka vyklouzla.

	Popis hodnocení	Body
1.	Chůze sladěná s rytmickou pulsací písničky.	2
2.	Občasné porušení rytmické pulsace písničky při chůzi.	1
3.	Chůze zcela mimo rytmickou pulsaci písničky.	0

Tabulka 4: škála pro vyhodnocení rytmického pohybu k písni „Chytil táta sojku.“

C. Hudebně pohybová tvořivost

Nyní budeme s dětmi chodit v kruhu za ruce a zpívat píseň chytil táta sojku a další známé písničky. Jedno dítě bude uprostřed kruhu.

Úkol pro děti:

Dítě, které je uprostřed kruhu doprovodí pohybem písničky, kterou zpívají ostatní. Může využít pochodování, tleskání, pleskání a jiných pohybů dle své volby.

	Popis hodnocení	Body
1.	Bezchybné vyjádření rytmické pulsace	2
2.	Soulad mezi rytmickou pulsací a pohybovým vyjádřením je občas porušen.	1
3.	Nesoulad pohybového projevu s rytmickou pulsací	0

Tabulka 5: škála pro vyhodnocení hudebně pohybové tvořivosti za doprovodu dětmi zpívaných písní.

5.3.3 Pěvecké činnosti (běžná vyučovací jednotka)

Dílčí cíle:

- pěvecká tvořivost: probouzíme sojku
- pěvecká tvořivost: domyslet melodii a text k písničce

Organizace: se všemi dětmi ve třídě v rámci denního programu

Pomůcky: obrázek sojky a slavíčka

A. Uvedení do děje

S kterým jelenovým kamarádem jsme se minule seznámili? Správně, se sojkou. Pamatujete si, jak vypadá? Děti zkusí z paměti popsat sojku, učitelka jim pomůže ukázáním obrázku). Představte si, že Smolíček se s ní včera domluvil, že se spolu dnes půjdou podívat do lesa a sojka Smolíčkovi ukáže svá oblíbená místa. Smolíček se právě chystá za sojkou jít a probudit jí, aby to vše stihli. Sojka má své hnízdo na stromě, který je jen kousek od Smolíčkovy chaloupky.

B. Pěvecká tvořivost (probouzíme sojku)

Úkol pro děti:

Nyní jsme u stromu, kde má své hnízdo sojka (žebřiny, nahoře umístěné hnízdo se schovanou sojkou). Musíme na sojku zavolat, aby věděla, že tu jsme. Nesmíme ale křičet všichni najednou, abychom ji nevylekali. Děti si vymyslí text, který budou melodizovat (sama dám dětem příklad).

	Popis hodnocení	Body
1.	Dítě melodizuje vymyšlený text.	2
2.	Dítě vymyslí text, ale nedokáže ho zmelodizovat/zmelodizuje opakovaný text.	1
3.	Dítě nedokáže vymyslet text ani ho melodizovat.	0

Tabulka 7: škála pro vyhodnocení pěvecké tvořivosti (domýšlení textu písničky, jeho melodizace).

5.3.4 Instrumentální činnosti (běžná vyučovací jednotka)

Dílčí cíle:

- tvořivá hra na Orffovy nástroje – hra rytmu známé písně
- tvořivá hra na Orffovy nástroje – děti improvizují rytmus krátkého sousloví

Organizace: se všemi dětmi ve třídě v rámci denního programu

Pomůcky: šátky, trianl, ozvučná dřívka, bubínky

A. Uvedení dětí do děje

Pamatujete si děti, kam včera sojka Smolíčka zavedla? Kohopak to navštívili? Sojka pak ukázala Smolíčkovi i další pěkná místa, např. jeskyni, ve které bydlí medvěd, kterého se Smolíček tenkrát hrozně lekl. Také ho ale zavedla na mýtinku, místo, kde dřevorubci vymýtili staré stromy a kam po čase zasadí stromy nové. Víte, čím je tohle místo zvláštní? Tím, že tam chodí v noci tancovat víly. Tančí lehce, jako vánek. Vznáší se při zpěvu písně. Je to krása na ně pohledět.

B. Tvořivá hra na Orffovy nástroje (hra rytmu známé písně)

Úkol pro děti:

Nyní se děti stanou vílami. Rozdělí se na dvě poloviny, kdy jedna bude tančit se šátky a druhá bude hrát na rytmické hudební nástroje (dřívka, bubínky) a zpívat. Děti nejprve hrají i s mou pomocí, poté samy.

Až píseň skončí, děti se vystřídají. Kdo hrál na hudební nástroje, jde tančit. (Zpíváme a doprovázíme lidové písně, které všichni znají: Skákal pes, Pec nám spadla, Maličká sú, Kočka leze dírou aj.)

	Popis hodnocení	Body
1.	Zřetelný soulad mezi zpěvem a hrou na rytmické hudební nástroje.	2
2.	Hra na rytmické hudební nástroje vykazuje občasný nesoulad se zpěvem.	1
3.	Rytmické vyjádření neodpovídá zpěvu písně.	0

Tabulka 8: škála pro vyhodnocení rytmické hry na Orffovy nástroje

C. Tvořivá hra na Orffovy nástroje (improvizace rytmu krátkého sousloví)

Motivace

Poslušný Smolíček: Smolíčkovi se výlet se sojkou tak líbil, že když přišel zpátky domů, prosil jelena, aby zase mohl jít někdy se sojkou na výlet. Jelen ale dobře věděl, že v lese mohou číhat jezinky a unést Smolíčka. Smolíček ale tak moc prosil, že mu jelen řekl: „Když teď budeš poslušný a uděláš všechno, co ti řeknu, budeš moct jít zase se sojkou na výlet.“

Úkol pro děti:

Jeden z vás teď ke mně přijde a ten bude Smolíček. Já mu pošeptám, co má udělat a on to předvede. Ostatní děti hádají, co předvádějící dělá. Až to uhodnou, vyjádří dítě, které činnost předvádělo slovo nebo sousloví na bicí hudební nástroje (dřívka). (Dětem předvedu příklad. Řeknu: „Smolíček si myje ruce,“ a vyřukám toto sousloví na dřívka).

	Popis hodnocení	Body
1.	Správné vyjádření rytmu sousloví na dřívka.	2
2.	Dítě vyjádří špatně rytmus sousloví, po předvedení správně zopakuje.	1
3.	Dítě nevyjádří rytmus sousloví ani po předchozí ukázce.	0

Tabulka 9: škála pro vyhodnocení improvizace rytmu krátkého sousloví

5.3.5 Poslechové činnosti (jednotka s herní situací)

Dílčí cíle:

- rozpoznávání zvuků: citlivost pro barvu tónu
- tvořivost při vytváření nových zvuků

- tvořivé vyjádření v poslechových činnostech – reakce na poslech tvořivým pohybem: citlivost pro výšku tónu

Organizace: se všemi dětmi ve třídě v rámci denního programu

Pomůcky: láhev naplněná vodou, ozvučná dřívka, piano (klávesy), dřevěná tyč, molitanový tunel, šátky, překážky (židle)

A. Uvedení dětí do děje

Zeptám se dětí, zda si pamatují, co vše slyšel Smolíček, když se jel jednoho rána projet s jelenem do lesa. Společně vyjmenujeme zvuky, já je dětem zahraji a doplním obrázky.

B. Rozpoznávání zvuků (citlivost pro barvu tónu)

Motivace hrou

Zkusíme si teď zahrát na **jelena se Smolíčkem**, jak se spolu projíždí ranním lesem.

(Děti utvoří dvojice, dostanou šátky, jedno dítě představuje jelena – má kolem pasu šátek, druhé Smolíčka – drží šátek obtočený kolem pasu kamaráda).

- Děti běhají volně v kruhu (střídáme běh, chůzi, poskoky)
- Přidáme překážky – stromy (židle), kterým se musí děti vyhýbat
- Prostřídáme role Smolíčka a jelena

Co slyšíte? – Pokračujeme v předešlé aktivitě (děti běhají jako Smolíček a jelen ve dvojicích). Běží vždy jen jedna dvojice, ostatní děti představují stromy, mezi kterými jelen se Smolíčkem běhají. Učitelka vydává zvuky z předešlého příběhu – šplouchání potůčku, zpěv slavička, tukaní datla, dupání medvěda (pomůcky má schované za závesem, aby děti neviděly, čím zvuk vydává).

Úkol pro děti:

Běhejte po lese. Po chvíli se zastavte a dobře poslouchejte, co se ozve za zvuk. Schválně, jestli poznáte, zda se jedná o potůček, slavička, datla, nebo dupání medvěda.

- Činnost bude vyhodnocena dle tabulky 1, která je uvedena výše.

Úkol pro děti:

Dáme dětem prostor, aby vymyslely, co ještě mohl Smolíček s jelenem v lese slyšet. Děti si dle své volby najdou ve třídě pomůcky, s jejichž pomocí budou vydávat zvuky. Každý řekne, co jeho zvuk znamená.

- Činnost bude vyhodnocena dle tabulky 2, která je uvedena výše.

C. Reakce na poslech tvořivým pohybem (citlivost pro výšku tónu)

Motivace hrou

Hra **Na medvěda** – popovídáme si s dětmi o medvědovi, že je to zvíře, které se ukládá k zimnímu spánku a na jaře se zase probouzí. Zahrajeme si hru na medvěda, kterého stále někdo vyrušuje ze spánku.

Jedno dítě je spící medvěd – sedí na bobku v jeskyni (molitanový tunel), hlavu má položenou na dlaních představujících polštářek, ostatní děti se budou k medvědovi přibližovat a říkat:

*Vstávej, méďo,
vstávej už,
ty tak dlouho spíš,
že nás nechytíš?*

Jakmile děti dopovědí básničku, medvěd se probouzí a honí děti, které se běží schovat do domečku – vyznačené místo lanem, polštářky, ..., koho medvěd chytí, stává se v dalším kole medvědem. (Ze začátku dětem pomohu s krátkým říkadlem, aby si ho dobře osvojily).

Medvěd nebo slavíček? Nyní dětem zahrají písničku „Maličká su“ v kontra oktávě tak, jak ji zpívá medvěd. Děti doprovází písničku citoslovci brum, brum. Poté zahrají tu samou písničku ve dvoučárkové oktávě a zeptám se dětí, kdo nyní písničku zpívá, koho takto slyšel zpívat Smolíček? (Děti mají správně odpovědět, že slavíček – pomůžu jim ukázáním obrázku).

Úkol pro děti:

Nyní dobře poslouchejte, jestli písničku zpívá slavíček nebo medvěd. Kdo zpěváka pozná, nebude vykřikovat jeho jméno, ale napodobí ho. Při napodobování děti využijí svou vlastní tvořivost.

- Činnost bude vyhodnocena dle tabulky 3, která je uvedena výše.

5.3.6 Hudebně pohybové činnosti (jednotka s herní situací)

Dílčí cíle:

- vytvářet tvořivé dovednosti při hudebně pohybových činnostech
- sladit pohyb s hudbou po stránce rytmické

Organizace: se všemi dětmi ve třídě v rámci denního programu

Pomůcky: noty k písni Chytil táta sojku (Mišurcová 1964), piano pro doprovod písně, malý a velký míč

A. Uvedení dětí do děje

Pamatujete, s jakým jelenovým kamarádem jsme se seznámili? Je to pták, který má na křídlech krásná modrá peříčka (pokud děti neuhádnou, ukáži jim obrázek).

B. Sladit pohyb s hudbou po stránce rytmické

Motivace

Na sojku: děti létají jako sojka s roztaženými pažemi – vyhýbají se překážkám, hopsají, chodí po lavičce,

Opakování písně Chytil táta sojku: Učitelka zahraje a zazpívá dětem několikrát píseň. Děti se k ní přidávají. Následně si zopakují, o čem se v písni zpívá (kdo v ní vystupuje, co se tam děje, kde můžou chytat sojku, proč jí chytají – aby si ji doma dali do klece atd.).

Chytáme sojku: Nyní si s dětmi vyzkoušíme, jestli táta, máma nebo děti chytí sojku.

Děti utvoří kruh. Jedno dítě dostane do ruky malý míček představující sojku, dítě naproti němu zase velký míč představující tátu, mámu nebo dítě. Děti si v kruhu posílají oba míče současně dokola. Snaží se, aby sojka uletěla a nebyla chycena. Hru opakujeme několikrát. Nejdříve chytá sojku táta, poté máma a děti.

Úkol pro děti:

Děti jdou v kruhu za ruce, na jednu čtvrtovou dobu připadá jeden krok, uprostřed kruhu je dítě představující sojku, „létá“ v kruhu s roztaženými pažemi; jakmile dozní slovo „neuleti“, kruh se zastaví a sojka se snaží pod spojenýma rukama proběhnout ven, děti jí brání tím, že se postaví k sobě a stále se drží za ruce; po vyklouznutí sojky jde do kruhu ten, jehož vinou sojka vyklouzla.

- Činnost bude vyhodnocena dle tabulky 4, která je uvedena výše.

C. Hudebně pohybová tvořivost

Nyní budeme s dětmi chodit v kruhu za ruce a zpívat píseň chytil táta sojku a další známé písně. Jedno dítě bude uprostřed kruhu.

Úkol pro děti:

Dítě, které je uprostřed kruhu doprovodí pohybem píseň, kterou zpívají ostatní. Může využít pochodování, tleskání, pleskání a jiných pohybů dle své volby.

- Činnost bude vyhodnocena dle tabulky 5, která je uvedena výše.

5.3.7 Pěvecké činnosti (jednotka s herní situací)

Dílčí cíle:

- **Pěvecká tvořivost: domyslet melodii a text k písničce**
- **Pěvecká tvořivost: probouzíme sojku**

Organizace: se všemi dětmi ve třídě

Pomůcky: overbally, švihadla, obrázek sojky a slavička

A. Uvedení do děje

Pamatujete si, jak šel Smolíček do lesa probouzet sojku, protože mu slíbila, že mu ukáže hezká místa v lese? Dnes se na jedno z těch míst podíváme znovu.

B. Pěvecká tvořivost (probouzíme sojku)

Motivace

Nedočkavý Smolíček: Je teprve brzy ráno a Smolíček už by chtěl jít sojku vzbudit. Jelen ho ale upozorňuje, že by měl ještě chvíli počkat, aby sojku nerozhněval a ona si to s tím výletem nerozmyslela. Smolíček si tedy ještě chvíli pohraje.

(Děti utvoří dvojice, každá dvojice má jeden míč – overball. Děti sedí naproti sobě, mají roztažené nohy a kutálí míčem. Při každém kutálení vydávají zvuk „kutulululululú“).

Po chvíli se učitelka koukne na hodinky a řekne dětem: „Ještě je stále brzo. Musíme ještě chvíli počkat, abychom sojku nerozhněvali. Aby nám čekání rychleji uteklo, zahrajeme si ještě na ozvěnu.“

(Děti se postaví ve dvojicích naproti sobě. Kdo drží míč, vymyslí jakékoliv slovo, které zazpívá. Poté hodí míč kamarádovi, který po něm dané slovo opakuje, také zpíváním).

Učitelka se podívá na hodinky a řekne dětem, že už je čas jít vzbudit sojku.

Pospícháme ke stromu, kde má sojka hnízdo: děti následují učitelku, která je vede spletitou cestou.

- Chůze v řadě za učitelkou
- Přeskočení potůčku (naznačený švihadly)
- Chůze v temném lese (děti se drží ve dvojici za ruce, jedno dítě má zavřené oči, druhé ho vede kolem překážek)

Úkol pro děti:

Nyní jsme u stromu, kde má své hnízdo sojka (žebřiny, nahoře umístěné hnízdo se schovanou sojkou). Musíme na sojku zavolat, aby věděla, že tu jsme. Nesmíme ale křičet všichni najednou, abychom ji nevylekali. Děti si vymyslí text, který budou melodizovat (sama dám dětem příklad).

- Činnost bude vyhodnocena dle tabulky 6, která je uvedena výše.

C. Pěvecká tvořivost (domyslet melodii a text k písničce)

Motivace

Cesta přes bažinu – po tom, co se všechny děti vystřídají ve volání na sojku, vyndám ji z hnízda. Děti mě nyní v řadě následují na místo, které chce sojka Smolíčkovi ukázat. V cestě nám ale stojí bažina. Sojka ji snadno přeletí, ale děti létat neumí. Musí proto vymyslet cestu, jak bažinu přejít.

(Já se se sojkou postavím na jeden konec třídy, děti na druhý. Děti musí z hromady novin, která leží před nimi vytvořit cestu, po které se dostanou přes bažinu za sojkou. Další děti mohou noviny přidávat a vytvářet další možnosti cesty).

Po překonání bažiny se dostaneme na palouček, kde má své hnízdo slaviček. Toho už jsme slyšeli zpívat, vidíte, děti. I teď zpívá nějakou písničku. Poslouchejte, děti:

Slaviček, zpěváček, má šedivý zobáček.

Pořád si jen zpívá.

Piano 

Pno. 

Slavíček ale zase zapomněl, jak ta písnička pokračuje dál. Vůbec si nemůže vzpomenout na další slova.

Úkol pro děti:

Vytvořit závěrečnou melodii k písničce i s textem. Dětem dám příklad: (Všem zvířátkům pro radost).

Příklad dokončení:

Piano 

- Činnost bude vyhodnocena dle tabulky 7, která je uvedena výše.

5.3.8 Instrumentální činnosti (jednotka s herní situací)

Dílčí cíle:

- Hra rytmu známé písňe
- Tvořivá hra na Orffovy nástroje

Organizace: se všemi dětmi ve třídě

Pomůcky: šátky, triangel, ozvučná dřívka, bubínky, obrázek nebo plyšák jelena

A. Uvedení dětí do děje

Dnes se opět podíváme na to místo, kde dřevorubci vymýtili staré stromy. Pamatujete si, jak se jmenovalo? (mýtinka). A čím pak byla ta mýtinka zvláštní? (chodí tam tančit víly).

B. Hra rytmu známé písně

Motivace

Na víly: zkusíme si nyní zahrát na takové víly.

Děti se rozmístí ve třídě, každý má šátek. Pustím dětem pomalou píseň z CD – Houpající měsíc, album: Město klaunů, Inka Rybářová – a oni tancují se šátky emocionální tanec. Jakmile se ozve zvuk trianglu, znamená to, že vychází sluníčko, je ráno a víly se ukládají ke spánku – děti se schoulí pod svůj šátek, kterým se přikryjí. Několikrát opakujeme.

Děti, vy umíte krásně tančit. Nyní zkusíme tančit na nějakou jinou píseň, kterou všichni známe a doprovodíme si ji hudebními nástroji.

Úkol pro děti:

Děti, které mají rytmické hudební nástroje (dřívka a bubínky), zpívají známou píseň a doprovází ji nástroji. Ostatní tancují se šátky. Děti nejprve hrají i s mou pomocí, poté samy.

Až píseň skončí, děti se vystřídají. Kdo hrál na hudební nástroje, jde tančit. (Zpíváme a doprovázíme lidové písně, které všichni znají: Skákal pes, Pec nám spadla, Maličká sú, Kočka leze dírou aj.)

- Činnost bude vyhodnocena dle tabulky 8, která je uvedena výše.

C. Tvořivá hra na Orffovy nástroje

Motivace

Poslušný Smolíček: Smolíček opět prosil jelena, aby ho zase někdy pustil se sojkou na výlet. Smolíček ale musí být velice opatrný. Kdo by na něho mohl číhat v lese? (Jezinky). Když ale bude Smolíček zase poslušný, pustí ho jelen za dalšími dobrodružstvími se sojkou. Umíte být poslušní jako Smolíček?

Jelen řekl: Zahrajeme si hru obdobnou hře „Kuba řekl“.

Děti se volně rozmístí v prostoru a reagují na pokyny učitelky, která má v ruce obrázek nebo plyšáka jelena. Začne vždy slovy: „Jelen řekl,“ a pokračuje úkoly: „dotkněte se žebřin, skákejte na jedné noze, mávejte rukama nad hlavou, udělejte pět dřepů,“ atd.

Úkol pro děti:

Jeden z vás teď ke mně přijde a ten bude Smolíček. Já mu pošeptám, co má udělat a on to předvede. Ostatní děti hádají, co předvádějící dělá. Až to uhodnou, vyjádří dítě, které

činnost předvádělo slovo nebo sousloví na bicí hudební nástroje (dřívka). (Dětem předvedu příklad. Řeknu: „Smolíček si myje ruce,“ a vyřukám toto sousloví na dřívka).

- Činnost bude vyhodnocena dle tabulky 9, která je uvedena výše.

6 Analýza a interpretace výsledků

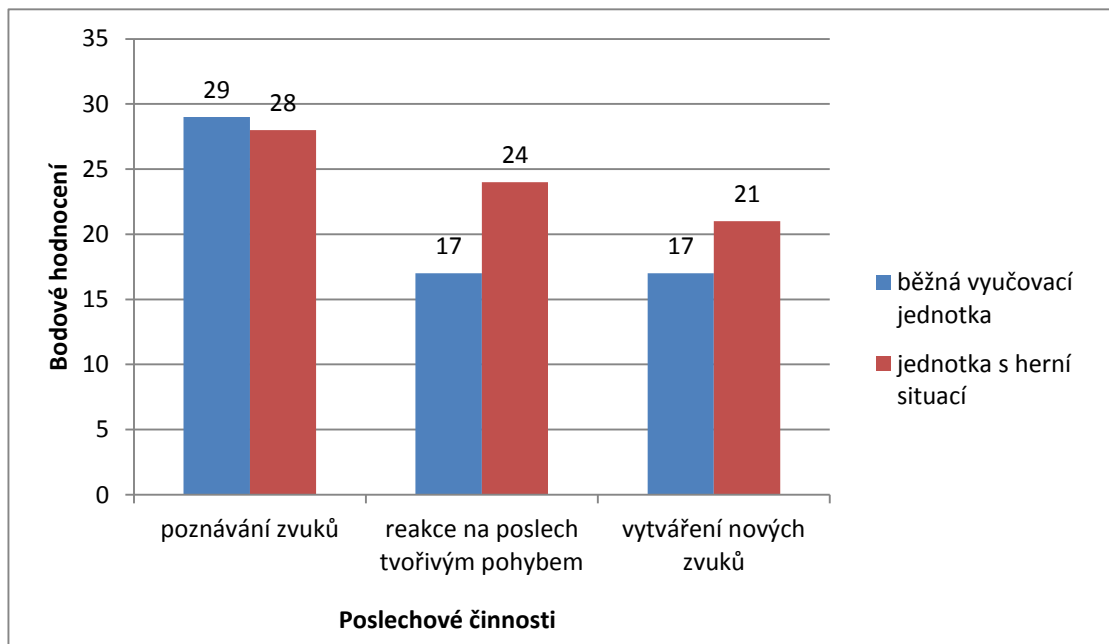
6.1 Vyhodnocení experimentu

Ve výsledcích uvedených níže (grafy 1 – 8) jsou zahrnuty výsledky dětí, které byly přítomny v obou jednotkách experimentu, tedy v běžné vyučovací jednotce i v jednotce s herní situací. Pro vyhodnocení třetí hypotézy (graf 9) byly použity výsledky i těch dětí, které byly přítomny jen na jednu jednotku experimentu.

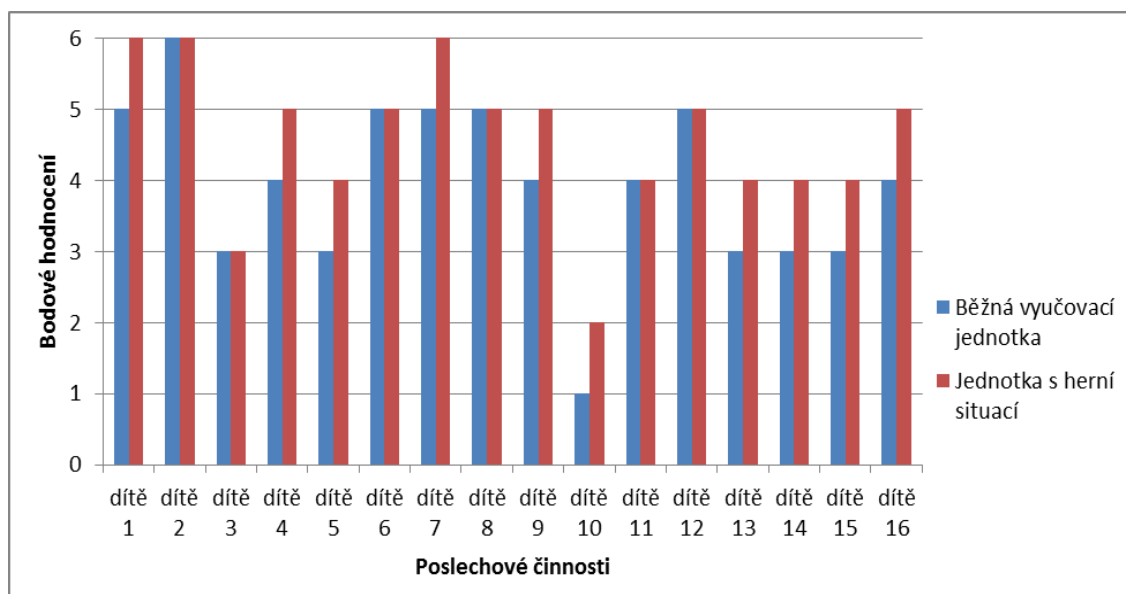
Poslechové činnosti

V poslechových činnostech měly děti rozeznávat zvuky (projevit citlivost pro barvu tónu), vytvořit zvuky nové a pojmenovat je, reagovat na výšku tónu tvořivým pohybem. V běžné vyučovací jednotce dosáhly děti celkem 63 bodů. V jednotce s herní situací při stejných činnostech 73 bodů, což představuje zlepšení o 16 %.

Graf 1 ukazuje rozdíl dosažených bodů v běžné vyučovací jednotce a v jednotce s herní situací. Graf 2 zobrazuje bodové hodnocení každého dítěte, které bylo zapojeno do experimentu. U první činnosti – poznávání zvuků – nebyl rozdíl nijak významný. Rozpoznat jednotlivé zvuky nebylo pro děti obtížné. Největšího rozdílu bylo dosaženo v reakci na poslech tvořivým pohybem. Děti velmi bavila hra „Na medvěda,“ která byla použita jako motivace v jednotce s herní situací. Přály si ji hrát i v následujících dnech. V činnosti, kdy děti vytvářely nové zvuky, které by ještě mohl Smolíček v lese slyšet, vynikaly dvě předškolačky. Mladší děti se po sobě často opičily ve výběru předmětu, kterým zvuk vydávaly.



Graf 1: celkové výsledky poslechových činností v běžné vyučovací jednotce a v jednotce s herní situací.

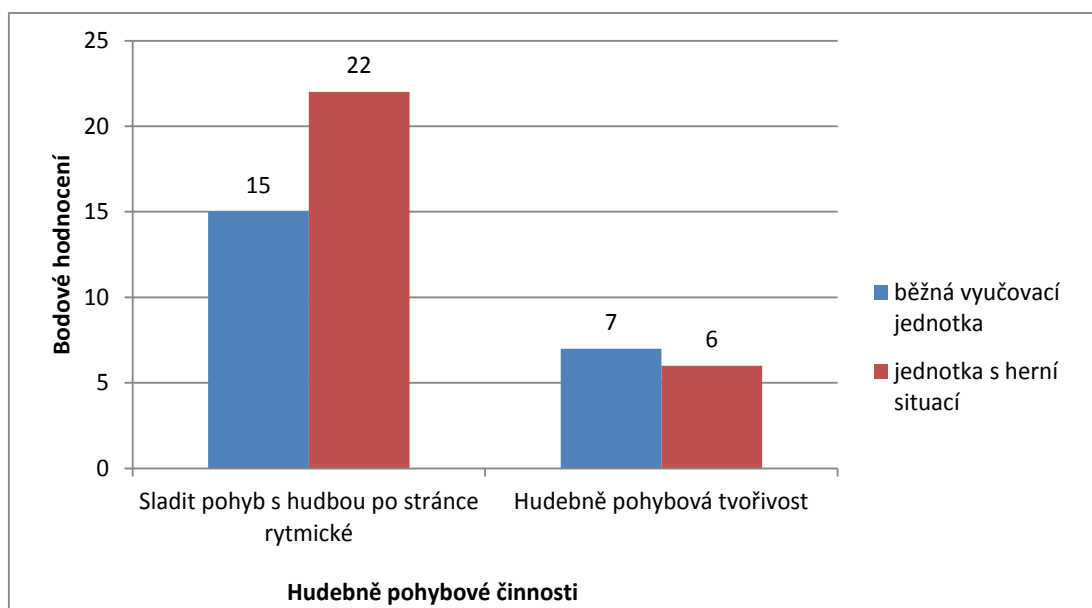


Graf 2: výsledky poslechových činností v běžné vyučovací jednotce a v jednotce s herní situací u jednotlivých dětí (možné maximum: 6 bodů).

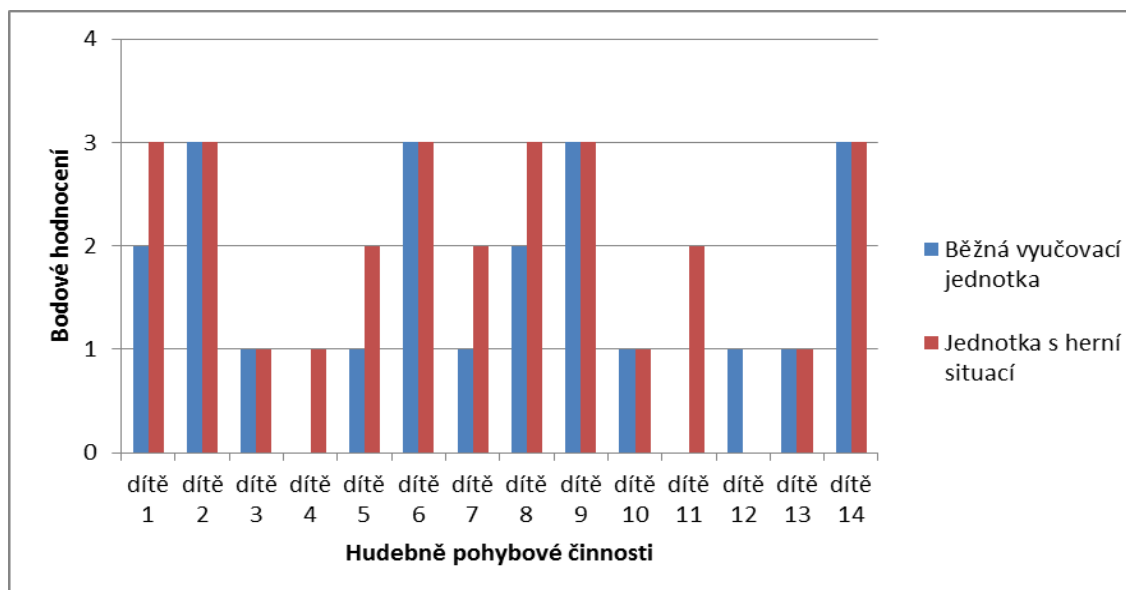
Hudebně pohybové činnosti

Hudebně pohybové činnosti nebyly u dětí příliš úspěšné. Píseň „Chytil táta sojku“ si děti oblíbily, většina zvládla chůzi v rytmu písně, jak ukazují první dva sloupce grafu 3, avšak vytvářet pohybové dovednosti (pohybem doprovodit známou píseň) nezvládly děti téměř vůbec rytmicky správně. Jejich pohyb byl velice zmatený, neuspořádaný, snažily se co nejvíce točit a poskakovat. V této činnosti bylo sedm dětí ze čtrnácti ohodnoceno nulou v běžné vyučovací jednotce i v jednotce motivované hrou.

Celkem děti získaly v běžné vyučovací jednotce 22 bodů a 28 bodů v jednotce s herní situací. Jedná se o zlepšení 27%. Toto zlepšení však můžeme přisoudit pouze první z činností – chůze v rytmu písně, která byla motivována hrou „Chytáme sojku“ (dětí si v kruhu posílaly dva míče, jeden představoval sojku, druhý tátu, mámu nebo dítě).



Graf 3: celkové výsledky hudebně pohybových činností v běžné vyučovací jednotce a v jednotce s herní situací.

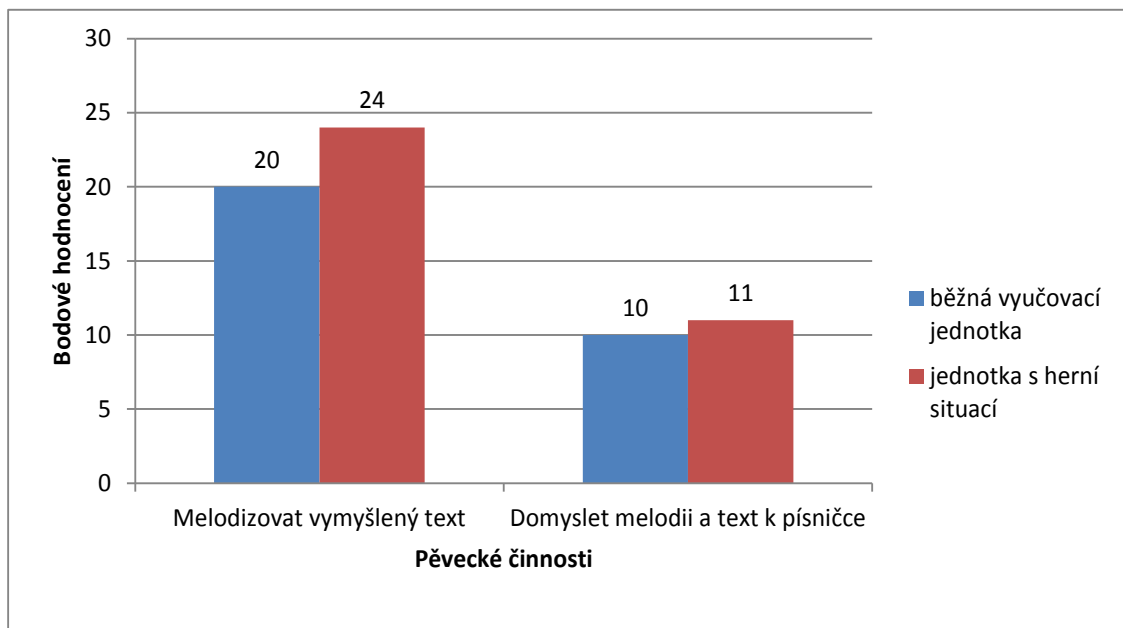


Graf 4: výsledky hudebně pohybových činností v běžné vyučovací jednotce a v jednotce s herní situací u jednotlivých dětí (možné maximum: 4 body).

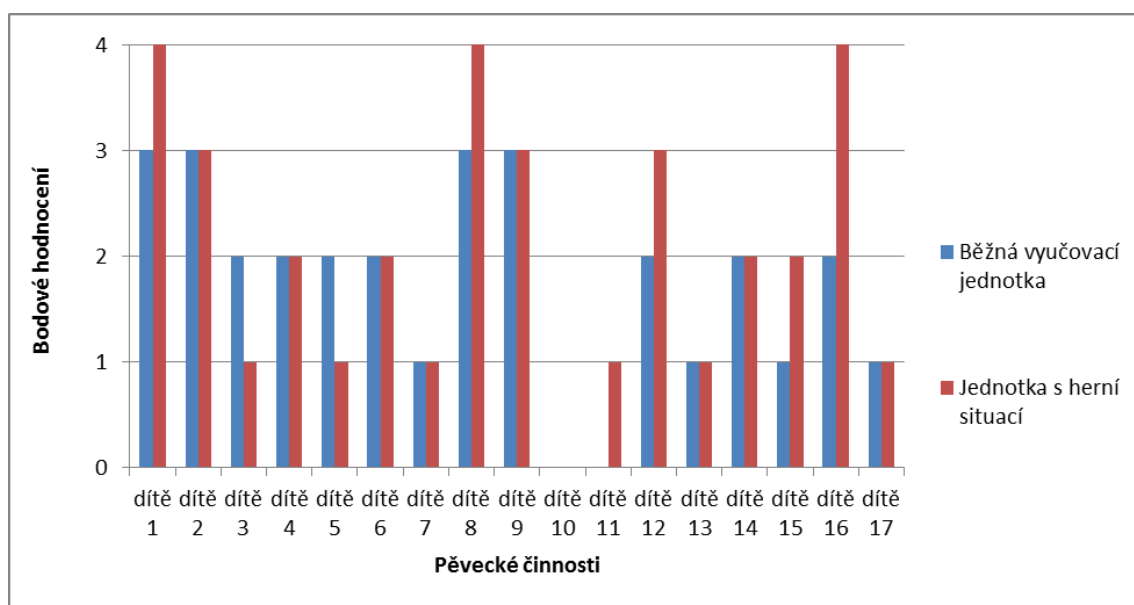
Pěvecké činnosti

V pěveckých činnostech měly děti za úkol vymyslet krátký text a melodizovat ho (probudit sojku) a domyslet text a melodii k písničce, kterou zpívá slavíček. V běžné vyučovací jednotce dosáhly děti celkem 30 bodů. V jednotce s herní situací při stejných činnostech 35 bodů, což představuje zlepšení o 17%. Rozdíl je zřejmý u činnosti, kdy děti vymýšlely a melodizovaly text, kterým měly probudit sojku (graf 5). V této činnosti bych ráda zdůraznila i projev jedné dvouleté holčičky, která nebyla zahrnuta do experimentu. Sice opakovala text, který již někdo předtím řekl, ale dokázala ho velice pěkně melodizovat. U druhé pěvecké činnosti činil rozdíl pouhý jeden bod mezi jednotkami.

V domýšlení textu a melodie k písničce, kterou zpíval slavíček, nebyly děti příliš úspěšné ani při motivaci hrou. Zde je třeba vyzdvihnout zejména projev tří čtyřletých holčiček a dvou předškolaček, které se aktivně do vymýšlení textu zapojily. Ostatní děti jen dokázaly vymyslet nějaký text, ale vůbec se už nepokoušely o jeho melodizaci. Většina dětí se nepokusila ani o jedno.



Graf 5: celkové výsledky pěveckých činností v běžné vyučovací jednotce a v jednotce s herní situací.



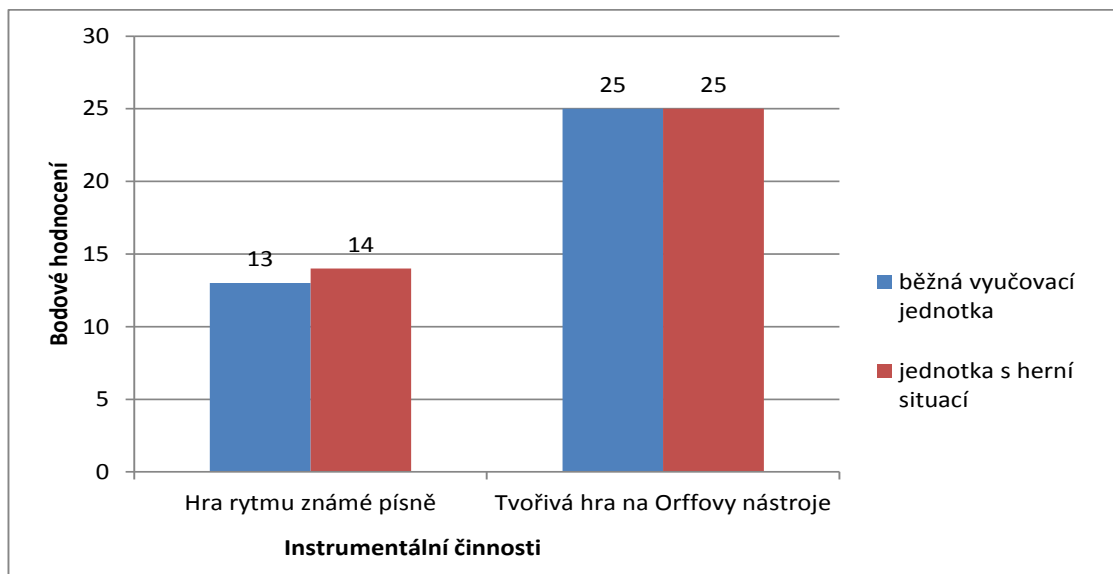
Graf 6: výsledky pěveckých činností v běžné vyučovací jednotce a v jednotce s herní situací u jednotlivých dětí (možné maximum: 4 body).

Instrumentální činnosti

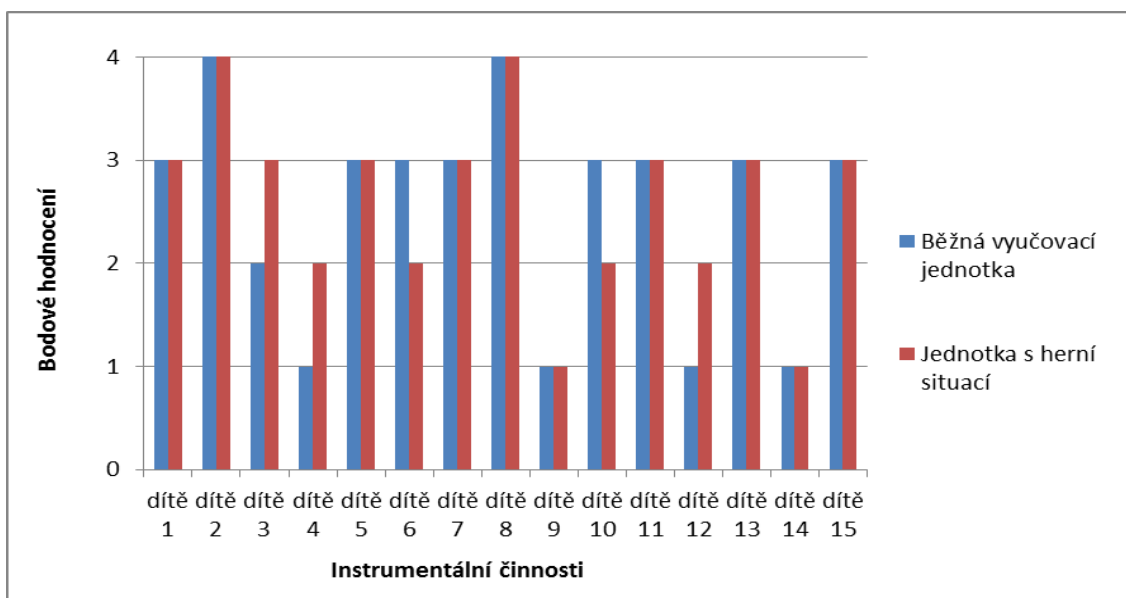
Instrumentální činnosti byly zaměřené na hru rytmu známé písně a na rytmizaci jednoduchého sousloví. Děti získaly v běžné vyučovací jednotce celkem 38 bodů,

v jednotce motivované hrou 39 bodů. Rozdíl mezi běžnou vyučovací jednotkou a jednotkou s herní situací zde tedy není téměř žádný.

Rytmizaci jednoduchého sousloví děti zvládly velice dobře. Zpočátku někteří příliš pospíchali při jeho vyřukávání – konec sousloví řekli rychleji, než ho stačili vyřukat, avšak po upozornění a opravě byl výsledek velmi dobrý. Hra rytmu známé písně nebyla mezi dětmi na dobré úrovni, a to ani v jedné ze zkoumaných jednotek.



Graf 7: celkové výsledky instrumentálních činností v běžné vyučovací jednotce a v jednotce s herní situací.



Graf 8: výsledky instrumentálních činností v běžné vyučovací jednotce a v jednotce s herní situací u jednotlivých dětí (možné maximum: 4 body).

6.2 Vyhodnocení pracovních hypotéz

1. hypotéza: Volba vhodné hry působí jako aktivizační základ v hudební tvořivosti dítěte.

První hypotéza byla ověřena experimentem a vyhodnocena na základě bodového hodnocení dle tabulek. Jak je patrné z výsledků uvedených výše, u každé z hudebních činností došlo ke zvýšení bodového hodnocení v jednotce s herní situací (v jednotce motivované hrou). V instrumentálních činnostech to ale bylo jen o pouhý bod. Jedná se o výsledky souhrnné z každé činnosti. Pokud bych hodnotila každý úkol zvlášť, dosáhly děti stejného bodového hodnocení v běžné vyučovací jednotce a v jednotce s herní situací u tvořivé hry na Orffovy nástroje. U poznávání zvuků, v hudebně pohybové tvořivosti, v domýšlení a melodizaci textu písně a ve hře rytmu známé písně činil rozdíl pouze jeden bod. Motivace hrou působila jako aktivizační základ zejména u činností: reakce na poslech tvořivým pohybem, tvorba nových zvuků, chůze v rytmu písně a melodizace vymyšleného textu.

2. hypotéza: Pohádka, ze které hry vycházejí, působí u dětí jako integrační prvek různorodých aktivit (výtvarných, pohybových aj.).

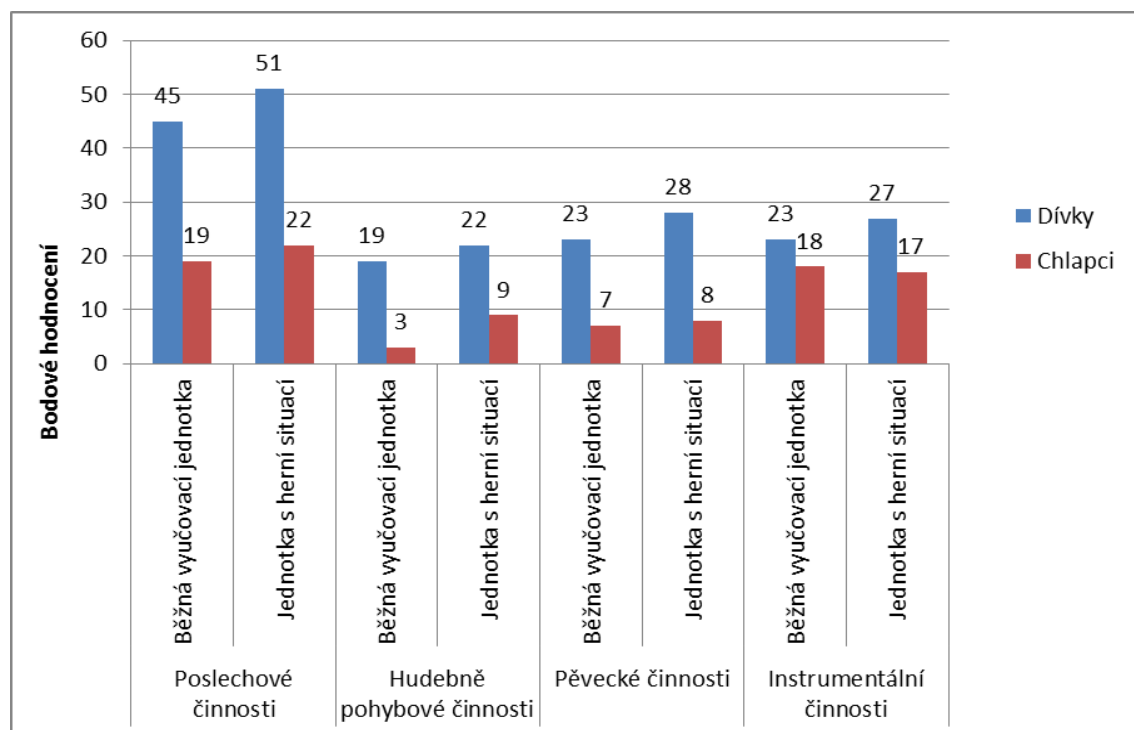
Pro vyhodnocení druhé hypotézy bylo využito pozorování dětí během volné hry i v řízených činnostech. Toto pozorování jsem prováděla společně se svou kolegyní. Pohádka Smolíček pacholíček působila u dětí jako integrační prvek v aktivitách výtvarných, jako námět pro hru, námět pro činnost v ranním cvičení nebo pro volný tanec.

Ve výtvarných činnostech se některé děti pokoušely namalovat sojku. K dispozici měly její obrázek, který jsme používaly při realizaci hudebních činností. Námětem pro hru byla zejména postava medvěda, kterého potkal Smolíček s jelenem při projížděce lesem. Děti si stavěly jeskyni jako medvědovo obydlí. Ke stavbě použily molitanový tunel, který máme ve školce od Vánoc. Jedno nebo dvě děti poté představovaly medvěda, kterému ostatní nosili jídlo. Občas se hra zvrtila, a to když děti medvěda jako provokovaly a on je poté honil po třídě. Pokud jsem v některém z následujících dnů připravila pro ranní cvičení šátky, daly si je některé děti kolem pasu a chtěly jezdit jako

Smolíček a jelen. Tuto činnost jsme tedy využívali i v následujících dnech pro rozběhání, orientaci v prostoru (vyhýbání překážkám) a následně jsme se se šátky protáhli. Dvě holčičky projevíly zájem o to, aby jim byla puštěna hudba z CD přehrávače a ony mohly tančit jako víly v lese. Jednalo se o holčičky, které ráno přichází do školky jako první, velmi brzo, a hrají si spolu, než přijde někdo další. Jedna z holčiček navštěvuje taneční kroužek v naší školce.

3. hypotéza: Reakce dětí v hudebních činnostech je odlišná u dívek a chlapců.

Poslední hypotéza byla vyhodnocena také na základě výsledků z experimentu. Porovnávala jsem bodové hodnocení dětí rozdělených na dvě skupiny – dívky a chlapci. Reakce v hudebních činnostech u těchto dvou skupin se skutečně lišily. Dívky dosáhly většího bodového hodnocení (graf 9), reagovaly lépe, více se zapojily, avšak mohlo to být zapříčiněno tím, že dívek je v naší třídě více (v experimentu bylo zapojeno jedenáct dívek) a čtyři z nich jsou předškoláčky. Mezi chlapci žádný předškolák není a do experimentu jich bylo zapojeno pouze osm. Chlapci také mnohem častěji marodí než dívky.



Graf 9: výsledky hudebních činností u chlapců a dívek – zahrnuti i děti, které byly přítomny jen v jedné jednotce experimentu.

6.3 Závěry z výzkumu

Jak je uvedeno výše, byly ve výzkumu potvrzeny všechny tři hypotézy: vhodná hra působila jako aktivizační základ v hudební tvořivosti dítěte, pohádka, ze které hry vycházely, působila jako integrační prvek různorodých aktivit, reakce dětí v hudebních činnostech byla odlišná u dívek a chlapců. V experimentu se mi opravdu podařilo děti dostatečně motivovat, pohádka Smolíček pacholíček patří mezi dětmi oblíbené pohádky. Děti byly po dobu výzkumu vtáhnuty do děje, určitou dobu žily touto pohádkou.

Výsledky experimentu mi ukázaly, že již v předškolním věku můžeme považovat některé hudební schopnosti za dostatečně vyvinuté pro základní hudební činnosti. Jedná se o schopnosti, jako jsou např. jednoduchá rytmizace, rytmická pulzace, citlivost pro barvu nebo výšku tónu. Naopak volný pohyb v rytmu písně (tanec) nebo složitější rytmizace známé písničky byla pro děti obtížná. V tanečním projevu byl pohyb dětí velice neuspořádaný, chaotický a to i u předškoláků. Naopak v doprovodu písně na jednoduchý rytmický nástroj (dřívka) vynikali právě předškoláci oproti mladším dětem.

Pomocí zvolených činností bylo mým cílem podpořit rozvoj některých hudebních schopností. Jednalo se o hudebně sluchové schopnosti (citlivost pro barvu a výšku tónu) v poslechových činnostech; o psychomotorické schopnosti (časové členění hudby) v hudebně pohybových činnostech; o analyticko-syntetické schopnosti (rytmické a tonální cítění) v hudebně pohybových, pěveckých a instrumentálních činnostech; o hudebně intelektové schopnosti (hudební fantazie a myšlení) v poslechových a pěveckých činnostech.

Hudebně sluchové schopnosti se ukázaly u dětí jako dobře vyvinuté. Bylo u nich dosaženo nejvyšších výsledků z veškerých hudebních činností. Chybování v poznávání zvuků bylo minimální. Poměrně dobře reagovaly děti i na výšku tónu pohybem. Tonální cítění není u dětí zatím dobře rozvinuté. Málokdo dokáže sám, zcela bez pomoci, zazpívat celou píseň tonálně správně. V tomto vynikala jedna čtyřletá holčička a čtyřletý chlapec. Při zpěvu byla vždy nutná pomoc učitelky. Rytmizovat jednoduché sousloví zvládly téměř všechny děti. U písně již nebyly výsledky tak dobré. V rytmizaci písně „Chytil táta sojku,“ kdy každá doba představovala jeden krok, byly děti většinou úspěšné. Volně se pohybovat v rytmu písně nedokázalo žádné z dětí. Jejich pohyb byl

velice zbrklý, neuspořádaný. Hudebně intelektové schopnosti se významně projeví u činnosti, kdy děti vymýšlely text a melodizovaly ho. Do této činnosti se zapojilo každé dítě. V domýšlení textu písně a jeho melodie už byl výsledek mnohem horší. Některé děti vymyslely, jak by mohl text pokračovat, ale už ho nedokázaly správně melodizovat.

Během experimentu se bohužel objevilo i pár ztížených chvil. Jednalo se o chování integrované holčičky s opožděným vývojem a hyperaktivitou a chování jednoho tříletého chlapce. Holčička se do některých činností zapojila, do některých však ne. V tomto případě odbíhala k hračkám, manipulovala s nimi, čímž odváděla pozornost ostatních dětí. Podobné to bylo i s tříletým chlapcem, který byl zapojen do experimentu, avšak ve chvílích, kdy bylo nutné sledovat činnost jiného dítěte, také odbíhal ke hračkám nebo se s někým hlasitě bavil a musel být napomínán.

6.4 Metodické závěry do praxe

Na základě poznatků a výsledků, které jsem získala během realizace experimentu, který byl zaměřen na tvořivé projevy v hudebních činnostech dětí předškolního věku, jsem dospěla k níže uvedeným závěrům:

- děti předškolního věku je důležité správně motivovat a aktivizovat k námi zamýšlené činnosti
- pokud děti silně motivujeme, udrží pozornost i při delších časových intervalech řízené hudební činnosti
- hra je jedním z vhodných motivačních prvků pro děti předškolního věku, vychází z jejich přirozené potřeby
- hra může sloužit jako motivační prvek, i jako vhodný nástroj výchovy a vzdělávání dětí
- při zadávání tvořivého úkolu dětem je třeba jim dát příklad
- míra tvořivých schopností nezávisí vždy jen na věku dítěte, důležité je podnětné prostředí, které děti obklopuje v předškolním zařízení a v rodině
- každé dítě má předpoklady k tomu, aby si osvojilo jisté hudební dovednosti

- je důležité, aby byl dán dětem prostor pro tvořivý projev, aby dítě prožilo radost z toho, že ostatním ukáže, co vymyslelo
- pokud tvořivý projev dítěte neodpovídá zadanému úkolu, měli bychom i přesto dítě pochválit, abychom ho neodradili od další tvořivé činnosti
- velkým vzorem je pro děti učitelka mateřské školy, která by sama měla být tvořivá a měla by vést k tvořivosti i své děti
- učitelka by měla mít činnosti, které s dětmi zamýšlí realizovat, dostatečně promyšlené, úkoly by měla přizpůsobovat věku a schopnostem dětí
- pokud je dítě silně motivováno hrou, působí u něho hra jako integrační prvek různorodých aktivit

Závěr

V teoretické části bakalářské práce jsem se zabývala charakteristikou dětí předškolního věku, konkrétně hrou a hudebním vývojem těchto dětí, který je důležitou součástí jejich vývoje celkového. Pokusila jsem se charakterizovat dětskou hru a vyzdvihnout její důležité funkce ve vývoji dítěte. V praktické části jsem se zaměřila na využití her jako motivačního prvku, abych jimi děti aktivizovala, upoutala jejich myšlenky a pozornost pro mnou zamýšlené hudební činnosti. To byl hlavní cíl mé bakalářské práce. Abych mohla ověřit svou první hypotézu, porovnávala jsem mezi sebou výsledky z hudebních činností realizovaných v běžné vyučovací jednotce (klasická práce bez motivace hrou) a výsledky ze stejných hudebních činností realizovaných v jednotce motivované hrou (experimentální vstupy). Tyto dvě jednotky na sebe navazovaly. Ve svém experimentu jsem se dostatečnou motivací snažila podpořit estetické cítění dětí, rozvoj tvořivosti a rozvoj některých hudebních schopností.

Na základě celého svého výzkumu jsem zjistila, že silnou motivací, v mém případě hrou vycházející z dětem známé pohádky, se tvořivé projevy dětí zlepšily, avšak některé hry zaujaly děti více, některé méně, takže se u některé činnosti např. shodoval počet bodů získaných z běžné vyučovací jednotky a jednotky s herní situací, u jiné byl rozdíl třeba jen jeden bod.

Ukázalo se, že hra je činnost, kterou lze použít i ve výchově. Můžeme pomocí ní nasměrovat dítě tím správným směrem a podpořit rozvoj jeho důležitých dovedností, i dovedností hudebních. Bohužel je v dnešní době celospolečenským problémem, že opadá zájem o hudbu v jednotlivých rodinách, v domácím prostředí. Dospělí jsou zvyklí poslouchat hudbu jen zprostředkovaně z rádia, televize apod. Bohužel tím velmi trpí jejich děti a zejména jejich správný vývoj. Zachovejme proto kvalitní hudební výchovu v institucionálních zařízeních pro děti předškolního věku a snažme se dostatečně podpořit zájem o hudbu nejen u dětí, ale i u rodičů.

Všechny poznatky, které jsem měla možnost během výzkumu získat, jsou pro mě velice důležité z hlediska další práce s dětmi. I nadále bych se chtěla zabývat jejich hudebním vývojem, a to ve spojení i s ostatními činnostmi (výtvarnými, pohybovými, pracovními, rozumovými, dramatizačními). Vzájemné propojení těchto činností, tzv. integrace, vede k většímu citovému a estetickému působení, porozumění a všestrannému rozvoji. A právě silný citový prožitek je pro rozvoj dítěte tak důležitý – co se dítěti líbí, dostatečně na něj působí a představuje i větší výchovný účinek.

Použitá literatura

1. DOSTÁL, A. M.; OPRAVILOVÁ, E. *Úvod do předškolní pedagogiky*. 1. vydání. Praha: SPN, 1985. 256 s. ISBN: 14-484-85.
2. FICHNOVÁ, K.; SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí. Náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. 136 s. ISBN: 978-80-7367-323-9.
3. HLAVSA, J. *Psychologické problémy výchovy k tvořivosti*. 1. vydání. Praha: SPN, 1981. 240 s. ISBN: 14-464-81.
4. HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. 1. vydání. Praha: SPN, 1972. 356 s. ISBN: neuvedeno.
5. HURNÍK, I.; EBEN, P. *Česká Orffova škola I. Začátky*. 1. vydání. Praha – Bratislava: Supraphon, 1969. 99 s. ISBN: 02-263-69.
6. KMENTOVÁ, M. Hudební činnosti v logopedické prevenci předškolních dětí. *Hudební výchova*, 2013, roč. 21, č. 1, s. 13 – 14.

7. KODEJŠKA, M.; VÁŇOVÁ H. *Hudební výchova dětí předškolního věku I. Hudební schopnosti*. 1. vydání. Praha: SPN, 1989. 88 s. ISBN: 80-7066-035-X.
8. KODEJŠKA, M. *Hudební výchova dětí předškolního věku II. Hudební prostředí v rodině a mateřské škole*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1991. 60 s. ISBN: 80-7066-488-6.
9. KODEJŠKA, M. *Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2002. 76 s. ISBN: 80-7290-080-3.
10. KODEJŠKA, M. Již v předškolním věku utvářejme hudbou cit a smysl pro krásu. *Poradce ředitelky mateřské školy*, 2013, roč. 2, č. 8, s. 8 – 15.
11. KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2005. 184 s. ISBN: 80-247-0852-3.
12. KULHÁNKOVÁ, E. *Hudebně pohybová výchova. Metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. 3. vydání. Praha: Portál, 2010. 136 s. ISBN: 978-80-7367-730-5.
13. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. vydání. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN: 80-247-1284-9.
14. LIŠKOVÁ, M. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2006. 166 s. ISBN: 80-86307-26-3.
15. MILLAROVÁ, S. *Psychologie hry*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1978. 360 s. ISBN: 505-825-21.
16. MIŠURCOVÁ, V.; FIŠER, J.; FIXL, V. *Hra a hračka v životě dítěte*. 1. vydání. Praha: SPN, 1980. 146 s. ISBN: 14-731-80.
17. MIŠURCOVÁ, V. *Hry se zpěvem*. 3. vydání. Praha: SPN, 1964. 84 s. ISBN: neuvedeno.
18. MLEJNEK, J. *Dětská tvořivá hra*. 3. vydání. Praha: NIPOS, 2011. 149 s. ISBN: 978-80-7068-001-8.

19. OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika II. Hra* (Cesta k poznání předškolního dítěte). 1. vydání. Liberec: Technická univerzita, 2004. 35 s. ISBN: 80-708-3786-1.
20. OPRAVILOVÁ, E.; GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. 2. vydání. Praha: Portál, 2011. 493 s. ISBN: 978-80-7367-703-9.
21. PECINA, P. *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 100 s. ISBN: 978-80-210-4551-4.
22. PŘÍHODA, V. *Problematika předškolní výchovy*. 1. vydání. Praha: SPN, 1966. 338 s. ISBN: 14-008-66.
23. PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky*. 4. vydání. Praha: SPN, 1977, 416 s. ISBN: 14-610-77.
24. SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1974. 199 s. ISBN: 02-289-74.
25. SEDLÁK, F. *Úvod do psychologie hudby*, 2. díl. 1. vydání. Praha: SPN, 1986. 140 s. ISBN: neuvedeno.
26. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN, 1990. 320 s. ISBN: 80-04-20587-9.
27. SEDLÁK, F.; VÁŇOVÁ, H. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 2013. 408 s. ISBN: 978-80-246-2060-2.
28. SLAVÍKOVÁ, M. Pedagogika podporující zdraví dítěte a podíl hudební pedagogiky v ní. *Hudební výchova*, 2013, roč. 21, č. 3, s. 41 – 44.
29. ŠULOVÁ, L. Význam hry a hraní v předškolním věku. *Poradce ředitelky mateřské školy*, 2013, roč. 3, č. 1, s. 7 – 12.
30. TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. 2. vydání. Praha: Portál, 2009. 152 s. ISBN: 978-80-7367-562-2.
31. VISKUPOVÁ, B. *Hudba a pohyb*. 2. vydání. Praha: Supraphon, 1987. 164 s. ISBN: 02-016-87.

32. ZEZULA, J. Soubor hudebních činností. In Zezula, J.; Janovská, O. *Hudební výchova v mateřské škole*. 2. vydání. Praha: SPN, 1990. 392 s. ISBN: 80-04-24939-6.

Přílohy

Příloha 1: záznamový arch

	Jméno:	Věk:	
	úkol	Bodové hodnocení	
		<i>Běžná vyučovací jednotka</i>	<i>Jednotka s herní situací</i>
Poslechové činnosti	Rozpoznat zvuky (citlivost pro barvu tónu)		
	Reakce na poslech tvořivým pohybem (citlivost pro výšku tónu)		
	Vytváření nových zvuků		
Hudebně pohybové činnosti	Vytvářet pohybové dovednosti při hudebně pohybových činnostech		
	Sladit pohyb s hudbou po stránce rytmické		
Pěvecké činnosti	Domyslet melodii a text k písničce		
	Melodizovat vymyšlený text		
Instrumentální činnosti	Hra rytmu známé písně		
	Tvořivá hra na Orffovy nástroje		

Příloha 2: výtvarné ztvárnění sojky



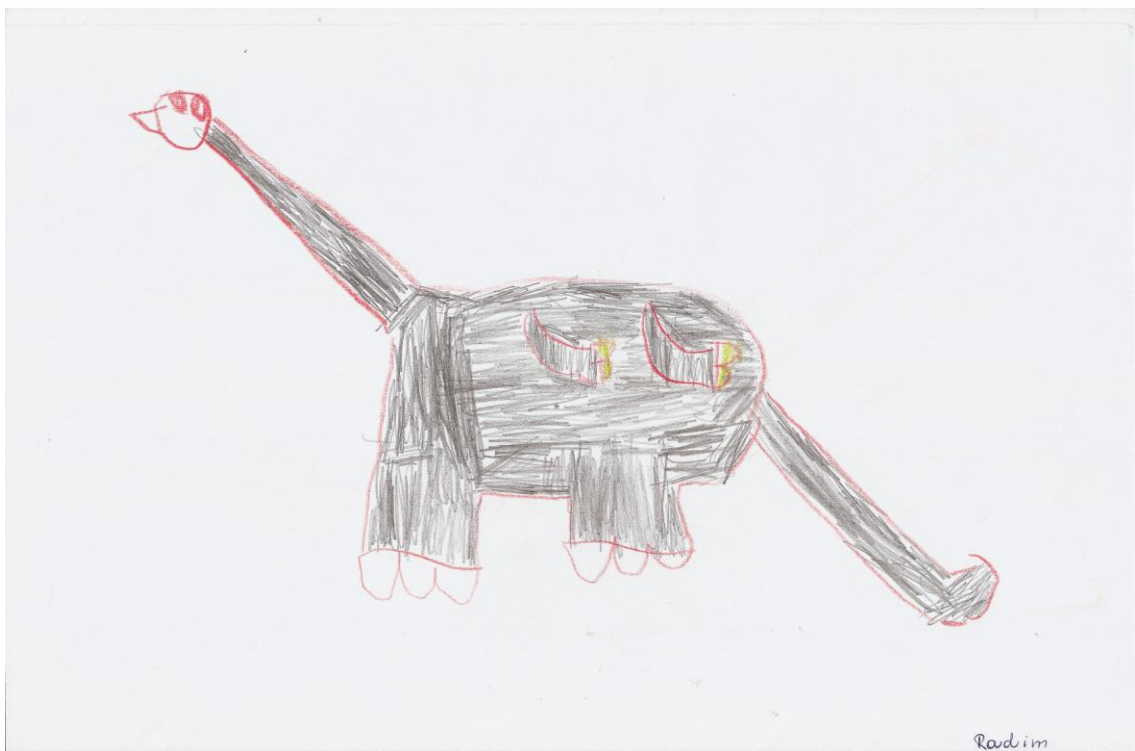
Tereza (5,11 roků)



Luisa (6 let)



Ella (4,7 rokù)



Radim (4,8 rokù)